

Određivanje pripadnosti crnoluškoga govora kajkavskomu narječju i goranskomu dijalektu

Knaus, Nikolina

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:548240>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Nikolina Knaus

**Određivanje pripadnosti crnoluškoga govora
kajkavskomu narječju i goranskomu dijalektu
(ZAVRŠNI RAD)**

Rijeka, 2018.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Nikolina Knaus

Matični broj: 0009073425

Određivanje pripadnosti crnoluškoga govora
kajkavskomu narječju i goranskomu dijalektu

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: prof. dr. sc. Silvana Vranić

Rijeka, 1. rujna 2018.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova Određivanje pripadnosti crnoluškoga govora kajkavskomu narječju i goranskomu dijalektu izradio/la samostalno pod mentorstvom prof. dr. sc. Silvane Vranić.

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezo/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica Potpis

Nikolina Knaus

Sadržaj

1. Uvod.....	6
1.1. Motivacija, cilj radnje i metodologija istraživanja.....	6
1.2. Ukratko o Gorskome kotaru	7
2. Dosadašnja proučavanja kajkavskoga narječja.....	10
3. Podjela kajkavskoga narječja.....	16
4. Dosadašnja istraživanja goranskoga dijalekta te govora Crnoga Luga	17
5. Razlikovni kriteriji za određivanje pripadnosti govora Crnoga Luga kajkavskomu narječju.....	22
5.1. Jezične činjenice najvišega razlikovnoga ranga, drugosti od svih (alijeteti)	22
5.1.1. Jednak refleks jata i poluglasa (prva kajkavska jednadžba).....	22
5.1.2. Jednak refleks stražnjega nazala i slogotvornoga //.....	24
5.1.3. Mijenjanje artikulacije (zatvaranje) ili redukcija neakcentiranih vokala (i slogova).....	25
5.1.4. Sekvencija /rj/ kao relikat palatalnog /r'/	26
5.1.5. Kajkavske depalatalizacije	27
5.1.6. Uporaba prijedloga <i>vu</i> / <i>v</i>	28
5.1.7. Obezvučenje zvučnog šumnika na početku riječi	29
5.1.8. Kajkavski rezultati primarne i sekundarne jotacije.....	30
5.1.9. Zamjenica <i>kaj</i>	30
5.1.10. Gubljenje morfološke posebnosti <i>V</i> <i>jd</i>	31
5.1.11. Tvorba futura.....	32
5.2. Jezične činjenice nižega razlikovnoga ranga, drugosti od drugih, ali ne od svih (alteriteti)	33

5.2.1. Sekvencija /jt/ u infinitivnoj, i sekvencija /jd/ u prezentskoj osnovi kompozita glagola * <i>idti</i> > <i>iti</i>	33
5.2.2. Rotacizam u prezentskoj osnovi glagola <i>moč</i>	33
5.2.3. Konsonantske skupine	34
5.2.4. Izjednačenje prijedloga <i>iz</i> i <i>s</i> u <i>z</i>	35
5.2.5. Oblici plurala u deklinaciji	35
5.2.6. Morfem 3. l. mn. prezenta ujednačen na dočetak <i>-jo</i>	36
6. Pripadnost govora Crnoga Luga goranskomu dijalektu	37
7. Zaključak.....	40
8. Literatura.....	42
9. Ogled govora Crnoga Luga.....	43
10. Sažetak i ključne riječi	56
11. Naslov i ključne riječi (na engleskome jeziku)	57

1. Uvod

1.1. Motivacija, cilj radnje i metodologija istraživanja

U četvrtom smo semestru druge godine preddiplomskoga studija hrvatskoga jezika i književnosti kao jedan od obaveznih kolegija imali kolegij Uvod u dijalektologiju hrvatskoga jezika. Kako je sadržaj kolegija i način izvođenja bio vrlo zanimljiv, moja je zainteresiranost za gradivo postajala sve veća. Budući da je kolegij uključivao seminarski zadatak, za koji smo mogli izabrati: određivanje alijetetnih i alteritetnih značajki na određenom predlošku, ili istraživanje, odnosno snimanje, nama bliskoga govora, tj. obično govora mjesta iz kojeg dolazimo, odabrala sam drugi zadatak jer mi se istraživanje govora činilo zanimljivijim. Dakle, na temelju sam navedenog istraživanja, odlučila pisati ovaj završni rad.

Motivacija je kao što sam prethodno navela bila izrazita zanimljivost te način izvođenja kolegija na kojem smo ponajprije naučili kako moramo čuvati i cijeliti jezične raznolikosti, dakle, narječja i dijalekte. U mom je slučaju tomu pogodovala i činjenica da dolazim iz malog mjesta koje iz dana u dan postaje, što se tiče stanovništva, sve manje, te mu, između ostalog, prijete izumiranje samoga govora. Dakle, najveća motivacija je, ostaviti zapis i istraživanje po kojem će se govor sačuvati.

Cilj je ovoga rada analizirati terenskim istraživanjem utvrđene jezične činjenice najvišega razlikovnog ranga (alijetete) i jezične činjenice nižega razlikovnog ranga (alteritete), koji određuju pripadnost govora Crnoga Luga kajkavskom narječju, te neke karakteristike po kojemu pripada goranskomu dijalektu. Pri istraživanju poslužila sam se odabranom literaturom o kajkavskome

narječju, literaturom o Gorskome kotaru te čakavsko-kajkavskom govornom kontaktu, kao i literaturom o dosadašnjim istraživanjima crnoluškoga govora te bilješkama s predavanja na kolegiju Uvod u dijalektologiju hrvatskoga jezika.

Istraživanje je bilo potrebno započeti pronalaženjem ispitanika/ice prema uputama koje smo dobili na kolegiju, dakle, starije osobe koja je izvorni govornik te nije duže vrijeme izbivala s istraživanog područja kako bi ogled govora bio što vjerodostojniji. Moja je odluka bila ispitati, odnosno snimiti govor, gospođe Ratomire Abramović, r. Krašovac, rođene 1945. godine u Velikoj Vodi, izvornoga govornika crnoluškoga govora.

1.2. Ukratko o Gorskome kotaru

Kako bi lakše bilo reći nešto o Crnome Lugu i njegovu položaju, valja reći nekoliko riječi o gorskokotarskoj regiji u kojoj se Crni Lug smjestio.

Gorski se kotar smjestio na sjeverozapadnom dijelu središnjega planinskog prostora Hrvatske, a svojom sjevernom i sjeverozapadnom međom graniči sa Slovenijom. Gorskokotarske su povijesne, prirodne i gospodarske značajke vrlo specifične, no on nije svuda omeđen izrazitim granicama. Njegove su prirodne granice najizrazitije prema Riječkom primorju gdje goransko visočje naglo prelazi prema moru (Mrle, 2008: 16). Dolina gornjeg dijela rijeke Kupe i njezini pritoci rijeke Čabranke čine sjevernu granicu Gorskoga kotara, dok je zapadna granica obilježena visoravni notranjskog Snježnika, a istočna područjem krša oko rijeke Dobre i Mrežnice. U Gorskom je kotaru prosječna nadmorska visina oko 800 metara, a od planinskih uzvišenja ističu se Veliki Risnjak 1528 m, Drgomalj 1153 m i Bjelolasica 1533 m. Osim uzvišenja, karakteristične su uske doline rijeke Kupe i njezini pritoci. Zbog svojeg specifičnog područja, Gorski je kotar područje velikoga geostrateškog značenja.

U Gorski je kotar krajem 15. st. započeo prodor Osmanlija, a zbog važnog koridora koji se protezao između panonskog i primorskog područja Mađari su se, prije više od 850 godina, nastojali probiti do sjevernoga Jadrana. Današnja je raznovrsnost gorskokotarskih govora posljedica osobitih povijesnih i gospodarskih prilika i zbivanja na Balkanu, u Hrvatskoj i Gorskom kotaru od 15. do 18. stoljeća. Jugozapadno od Gorskoga kotara je Hrvatsko primorje, a jugoistočno Lika. Na istoku Gorski kotar prelazi u blaže i niže pokupske predjele. Granice Gorskoga kotara uvelike pokazuju jezičnu i dijalekatnu raznolikost kojom je taj kraj okružen: s jedne strane slovenski dijalekti, a s druge svi hrvatski dijalekti, čakavski, kajkavski i štokavski. Geografska znanost dijeli Gorski kotar na centralni kraj (središnji), severinski i čabarski kraj, na Kupsku dolinu i velikokapelski kraj (Barac-Grum, 1993, 17).

Crni se Lug nalazi u središnjemu dijelu Gorskoga kotara, a smjestio se u podnožju planine Risnjak na nadmorskoj visini od 730 metara. Od Rijeke je udaljen 50 km, 13 km od Delnica i 40 km od grada Čabra. Crni je Lug okružen manjim zaseocima, od kojih se, s jedne strane nalaze, Malo Selo i Razloge, prema Čabru, a s druge, Velika Voda, Zelin Crnoluški, Zelin Mrzlovodički i Mrzla Vodica, prema Rijeci (Kovač, Malnar Jurišić 2016: 483).

U Gorskom se kotaru prva naselja spominju tijekom 15. st., no precizno određivanje podatka o naseljavanju Crnoga Luga nije poznato. Spominjanje Crnoga Luga znano je iz 1725. u kontekstu izgradnje prve staklane na području Velike Vode. Staklana se navodi kao prva na području Gorskoga kotara, a njezin je rad zabilježen do 1735. Mrle (2009: 41, 69), navodi još neke važne povijesne trenutke vezane uz razvoj crnoluškoga područja, npr. peć za taljenje željezne rudače 1779., dok se 1850. otvara parna pilana, a 1858. važna je godina zbog otvaranja prve školske zgrade, što je dakako imalo važnu ulogu u opismenjavanju stanovništva. Budući da su prvi vlasnici znatnog dijela Gorskoga kotara bili,

knezovi Krčki, odnosno Frankopani, izgradili su i prve ceste na tom području, npr. Mrzla Vodica – Crni Lug – Gerovo, tijekom 15. i 16. stoljeća, ujedno prve prometnice koja je izravno povezivala Crni Lug s lukom Bakar. Vrlo je važna za promet bila i cesta Crni Lug – Delnice koja je modernizirana i otvorena 1971. godine.

Što se tiče stanovništva Gorskoga kotara i Crnoga Luga, može se reći da ono, s obzirom na prometne, klimatske, geografske prilike, poprilično varira. Dok je u početku, nakon izgradnje Karolinske ceste, stanovništvo bilo u slabom porastu, krajem 19. stoljeća dolazi do deruralizacije, te sve više ljudi odlazi iz mjesta za poslom. Zanimljiv je podatak da je u migracije bilo uključeno više žena nego muškaraca. Od prvih podataka, koji govore da je područje Župe Crni Lug brojilo 812 stanovnika 1850. godine, dolazi do sve većeg smanjenja stanovništva te tako Crni Lug 2011. broji svega 253 stanovnika, a do danas se taj broj uvelike smanjio. Razlozi su velikom broju opadanja stanovništva svakako nepovoljni gospodarski uvjeti i velika nezaposlenost ovog brdsko-planinskog kraja.

Jedna od osobitosti Crnoga Luga je i folklorna tradicija koja se dobro očuvala kroz tri stoljeća. Riječ je, naime, o Crnoluškim pesnikima (*Črnouške pesnike*), koji su dobro održali tradiciju zvončarstva na pokladni utorak, prije katoličkog blagdana Pepelnice. Karakterističnu odjeću te tradicionalnu masku izrađuju sami sudionici te ju, zajedno s harmonikašem koji ih prati, osim kroz Crni Lug, prezentiraju diljem Hrvatske na raznim maškaranim manifestacijama (Mrle 2008: 88 – 93).

2. Dosadašnja proučavanja kajkavskoga narječja

Govor je Crnoga Luga dio kajkavskoga narječja, stoga valja reći nešto o kajkavskome narječju u dosadašnjim istraživanjima kako bi se lakše razumjele i pratile osnovne značajke kajkavskoga narječja u tomu govoru.

Prva zapisana dijalekatna građa kajkavštine datira u vrijeme oko polovice 19. st. u razdoblje kada je započelo proučavanje hrvatskih dijalekata. Uvid u raspoređenost i raznovrsnost kajkavskih idioma nude prvi dijalektološki radovi nastali krajem 19. stoljeća, koji se bave opisom kajkavskih govora. M. Valjavec prikazao je govor varaždinskog kraja, govor Plješivičkog prigorja V. Rožić, V. Oblak govor najzapadnijega međimurskog sela Sv. Martina, a govore Stativa, Lokava, Delnica itd. opisao je R. Strohal. V. Oblak je uspoređivanjem i istraživanjem došao do zaključka da postoje dva tipa kajkavštine: južni, koji je bliži štokavštini i sjeverni, bliži slovenskomu jeziku. „Miješanim“ je dijalektom kajkavštinu smatrao Milan Rešetar, a pripadnost kajkavštine hrvatskome jeziku određuju Jiří Polívka i A. M. Lukjanenko. A. M. Lukjanenko iznio je pretpostavku o trovrstnoj osnovici kajkavštine: štokavsko-čakavsko-slovenskoj koju je kasnije prihvatio i razradio A. Belić. Vatroslav Jagić u jednoj od dvije definicije tvrdi da kajkavština ne pripada ni slovenskom ni hrvatskome jeziku, dok u drugoj precizira smatrajući da, zbog svojih osobina, kajkavština ulazi u krug hrvatskoga jezika bez obzira na sličnosti sa slovenskim. F. Ramovš je kajkavsko narječje smatrao dijelom slovenskoga jezika, no ono je, zbog političkih razloga, u 10. st. došlo u sferu hrvatskih jezičnih utjecaja. Neke od osobina koje F. Ramovš smatra poveznicom između kajkavštine i slovenskoga jezika su: „razvitak prasl. *t'* i *d'* koji su, preko *t',j* i *ć,j* dali *č,j*; *đ* (<*d'*) u istočnim kajkavskim govorima dobiveno je štokavizacijom kajkavštine; skupovi *stj*, *skj* i *zdj*, *zgj* razvijali su se paralelno preko *ść*, *źǰ*, a od toga dalje na jugozapadu u *ś*, *ź* i na zapadu u *š*, *ž*; *o* je prešlo u *o*; kasnije, nakon 14. st., prelazi u *u*; nastavak *o* (< *o*) u I jd. imenica *a*-osnova;

-m je sekundarno prema *o*-osnovama; *r'* daje *rj*, a otvrdnjava samo pred konsonantom i na kraju sloga; kvantiteta vokala utječe na kvalitetu; sličnosti u morfologiji (*-ov* u G mn. im. m.r., gubitak vokativa, tvorba futura s *bqđo*, čuvanje poznatih konsonantskih skupina, gubitak aorista i imperfekta itd.); mnogo zajedničkog leksika; istočnoslovenski i kajkavski refleksi jata, kao i štokavski, na istoku i sjeveru, dobiveni su od prvotne široke artikulacijske vrijednosti jata (Lončarić, 1996: 7). U nastavku navodi zajedničke osobine istočnoslavenskim i zapadnokajkavskim govorima, a naziva ih „marginalnim“. Važnije su: *-l* na kraju sloga prelazi u *-o*, prema slovenskom *-u* (u Međimurju, Prekomurju i Prlekiji); vokalno *l* daje *u*; ispred *u*- razvilo se protetsko *v*-; u I jd. *a*-osnova dobiven je *-m* prema m. i n. (koji u Prekomurju nakon *-oum* prelazi u *v*, pa imamo *-óuv*, *-ov*); oblici (*dobr*)-*oga*, *-omu*, *-oj* (postoje oko Središća i u Prekomurju); čuva se *žž* od *zdj*; nastavak I jd. f. *-oj* (štajerski i zapadni kajkavski govori); *ń* prelazi u nazalno *ǰ* i zatim u *j* (sjeveroistočni slovenski i sjeverozapadni kajkavski govori); samo silazni naglasak (štajerski i susjedni kajkavski govori) (Lončarić, 1996: 7 – 8).

Kajkavsko narječje dobiva svoje prvo djelo u obliku sintetskog pregleda 1905. pod nazivom *Kajkavsko narječje*, koje je objavio Ukrajinac A. M. Lukjanenko. Ivšičev je rad, *Jezik Hrvata kajkavaca*, koji je izašao trideset godina kasnije, u proučavanju kajkavštine zauzeo posebno mjesto, naime, u tom je radu prikazana akcentuacijska struktura kajkavskoga narječja, koja je poslužila kao temelj prvoj znanstvenoj klasifikaciji kajkavštine. Osim II. dijela Junkovićeve rada, *Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta*, za kajkavsko su narječje relevantni kraći prikazi o kajkavštini čiji su autori Mate Hraste, Zvonimir Junković, Dalibor Brozović, Stjepko Težak i Asim Peco (Lončarić, 1996: 1).

Za otkrivanje značajne kajkavske akcentuacijske skupine u međimurskim i prekomurskim govorima, zaslužan je Pavle Ivić, u kojoj su, osim naglaska, ukinute sve prozodijske opreke. Tako je deset vokala dobiveno iz opreke po

kvantiteti. U vokalizmu je kajkavskih govora P. Ivić utvrdio jednačenje jata i poluglasa te stražnjega nazala i slogotvornog /j/ kao bitne karakteristike.

Božidar Finka i Vida Barac-Grum proučavali su gorskokotarsku kajkavštinu. B. Finka je zaključio da joj je osnova većinom slovenska kajkavština. Stjepko je Težak svoj rad posvetio, između ostalog, opisu ozaljskih govora. Junkovićev je stav da je kajkavština od početka dijelom hrvatskoga jezika (Lončarić, 1996: 10).

Kako je već ranije navedeno, prvu je podjelu kajkavskoga narječja dao A. M. Lukjanenko, 1905. godine, a tu je podjelu preuzeo i A. Belić te dao svoju, odnosno, 1927. izvršio je prvu znanstvenu podjelu kajkavskoga narječja, podijelivši ga u tri dijela: sjeverozapadni ili zagorski, koji za štokavsko *ć* i *ž* ima *č* i *j* (*noć, meja*), istočni, koji ima *č* i *ž* (*noč, mež*) i jugozapadni ili prigorski, koji ima *ć* i *j* (*noć, meja*), pri toj podjeli, istaknuo je kako prvi govor ima slovensku osnovicu, drugi štokavsku, a treći čakavsku (Brozović, 1988: 90).

Prvi autor koji se sustavno bavio akcentuacijom bio je Stjepan Ivšić koji je, u svome djelu, *Jezik Hrvata kajkavaca*, iz 1937., kako bi dokazao pripadnost kajkavskoga narječja hrvatskome jeziku, pošao od akcentuacije. S. Ivšić je u svom istraživanju kajkavskoga područja izostavio Gorski kotar. Upozorio je na osnovne točke kajkavske akcentuacije, a to su njezina „slatkoća“ i „umekšanost“ koju on objašnjava tako da je silina koncentrirana na akcentiranom vokalu, pa su neakcentirani vokali skloni različitim redukcijama, zbog toga je kajkavska akcentuacija i artikulacija labavija od štokavske. Najprije dolazi do zatvaranja neakcentiranog vokala do *-u*, potom do njegove redukcije, a rezultat može biti i redukcija čitavog sloga. Osnovnu kajkavsku akcentuaciju čine tri naglasaka: *˘*, *ˆ*, *˜* koji mogu doći na svakome mjestu u riječi, te imaju prednaglasnu dužinu. Tromi akcent kratkosilazne intonacije nastaje duljenjem iskonskog ili sekundarno

kratkog vokala, S. Ivšić ga naziva tromim akcentom koji nije razlikovan niti fonološki relevantan. Utvrdio je osnovnu kajkavsku akcentuaciju za koju je karakteristično postojanje novih metatonijskih akcenata – akuta i cirkumfleksa u određenim gramatičkim i tvorbenim kategorijama. Bitna crta za kajkavštinu je sudbina metatonijskog cirkumfleksa prema kojoj je S. Ivšić razvrstao kajkavske govore prema akcentuaciji. Kajkavske je govore podijelio u tri skupine – I., III. i IV. Pritom mu pokajkavljeni čakavski govori čine II. skupinu dok goranske govore nije uzeo u obzir. Od tih je skupina I. konzervativna, a III. i IV. su mlađe, dakle, revolucionarne. S. Ivšić je otkrio jedinstvo i zakonitosti kajkavske akcentuacije koje su zanimljive za kajkavštinu, ali i za slavistiku uopće. Bila je to unakrsna metatonija cirkumfleksa i akuta, koja je zastupljena u njegovoj IV., križevačko-podravskoj skupini. Primjeri su unakrsne metatonije: $\tilde{a} > \acute{a}$ i $\acute{a} > \tilde{a}$ u SI govorima: *sūša > sūša*; *mlātim > mlātim*, *mēso > mēso*; *posēkel > posēkel*. Tako je S. Ivšić otkrio zakonitosti i jedinstva osnovne kajkavske akcentuacije te time opovrgao A. M. Lukjanenkovu, odnosno A. Belićevu i F. Ramovševu hipotezu. Konzervativni su govori oni koji čuvaju staro mjesto akcenta, a metatonija nije u svim obavezna. Za ove su govore karakteristične dvije podskupine. Prvu skupinu čine zagorsko-međimurski govori, koji imaju metatonijski akcent i zadržani \grave{a} te \tilde{a} na finalnome slogu, npr. *posëkēl*, *posëkli > posēkel > posëkli*. Drugu podskupinu čine donjoslutlansko-žumberački govori, koji su pod čakavskim utjecajem te nemaju metatonijskog akcenta, no čuvaju finalni \grave{a} i \tilde{a} , npr. *posìkal*, *posìkli*. Revolucionarni su govori oni koji imaju i metatoniju¹ i metataksu², a također se dijele u dvije podskupine. Prvu čine turopoljsko-posavski govori s metataksom metatonijskog akcenta te finalno \grave{a} i \tilde{a} , npr. *pòsekel*, *posëkli*. Drugi tip čine križevačko-podravski govori koji su najrevolucionarniji, a imaju uzlazni akcent, metatonijski \tilde{a} i metataksu \grave{a} , npr. *posēkel (<posëkēl)*, *pòsekli* (ili *posëkli*), specifično za njih je fiksirano mjesto siline na predzadnjoj mori te su sve duljine

¹ Metatonija je promjena akcenta na istome mjestu.

² Metataksa je promjena mjesta siline naglaska.

pokraćene. Dakle, kada se govori o metataksi, riječ je o novoj, revolucionarnoj značajki koju nemaju svi kajkavski govori, provodi se regresivno – prema početku riječi. Mnogi kajkavski govori imaju i progresivnu metataksu koja je zajednička svim slovenskim govorima.

Dakle, akcentuacija se od tri naglasaka najbolje očuvala u zagorsko-međimurskoj skupini govora, miješanu kajkavsko-čakavsku akcentuaciju starijega tipa ima donjosutlansko žumberačka, dok su ostale dvije izvršile znatne akcenatske promjene u različitim smjerovima. Gorski su kotar i A. Belić i S. Ivšić ostavili izvan podjele.

Autor dosad jedine monografije kajkavskoga narječja, M. Lončarić, bilježi da se o kajkavštini kao formiranoj jezičnoj dijatopijskoj jedinici može sa sigurnošću govoriti od 10. stoljeća. Kajkavština se tada izdvaja iz zapadnoga južnoslavenskoga prajezika, u vrijeme kada i slovenski jezik, pa se od istoga vremena može govoriti o zapadnoj štokavštini i čakavštini. S jedne se strane kajkavsko narječje odvaja od slovenskoga jezika, a s druge strane od ostalih dijelova srednjejuznoslavenskoga dijasistema (istočne štokavštine te čakavštine, zapadne štokavštine ili šćakavštine). Kajkavsko je narječje od 13. stoljeća, gotovo u potpunosti, formirano i razgranato na glavne tipove dijalekata. M. Lončarić navodi petnaest kajkavskih dijalekata: plješivičko-prigorski, samoborski, gornjosutlantski, donjosutlantski, bednjansko-zagorski ili središnji zagorski, donjolonjski, gornjolonjski, glogovičko-bilogorski, varaždinsko-ludbreški, međimurski, turopoljski, podravski, gorskokotarski ili goranski, sjevernomoslavački i vukomeričko-pokupski dijalekt. Kao najbitniji kriterij za klasifikaciju kajkavskih govora, za podjelu kajkavštine M. Lončarić navodi različit razvoj u prozodiji, odnosno pojavu unakrsne metatonije kajkavskih osnovnih dugih naglasaka, cirkumfleksa i akuta na sjeveroistoku kajkavskoga područja, no povezivao ih je već S. Ivšić. Lončarićeve je klasifikacija nešto drugačija, on kajkavski akcenatski sustav svrstava u pet glavnih skupina tipova A

– E, koji čine 22 različita tipa prozodijskih sustava (mjesta naglaska – odnosno siline, kvantitete i modulacije). Govore koji sadrže sva tri prozodijska obilježja uključuje tip A, akcenatski tip B uključuje govore koji sadrže dva obilježja – naglasak i kvantitetu, a tip C sadrži kvantitetu i intonaciju, dok tipovi D i E imaju ili kvantitetu ili naglasak (Lončarić, 1996: 32 – 63).

U svojem radu *Izoglosa progresivnog pomaka starih praslavenskih cirkumfleksa na području hrvatskoga jezika*, A. Celinić i M. Menac-Mihalić, iz 2017. godine, kartografski su prikazale govore hrvatskoga jezika zahvaćene progresivnim pomakom starih praslavenskih cirkumfleksa, te utvrdile tijekom izoglose te pojave na hrvatskome jezičnome prostoru. Progresivni se pomak starih psl. cirkumfleksa odvija u dvama osnovnim tipovima. Jedan je od njih njegov opći pomak, bez obzira na strukturu završnoga sloga, a drugi je tip pomaka samo na zatvoreni završni slog, dok na otvoreni slog pomak izostaje. Na karti je prikazano 86 punktova u kojima je potvrđen progresivni pomak. Među punktovima su i gorskokotarski govori u kojima je proveden progresivni pomak, a to su: Lukovdol, Ravna Gora, Brod na Kupi, Gornji Turni, Delnice, Crni Lug, Gerovo, Tršće, Čabar, Prezid, Studena. Kao uzrok izostanka progresivnoga pomaka starih psl. cirkumfleksa, na dijelu hrvatskoga jezičnog prostora, navode se migracije. Postojanje je progresivnoga pomaka starih psl. cirkumfleksa indikator, migracijama nenarušenoga, jezičnog razvoja, što ovu akcenatsku pojavu ubraja među bitne karakteristike zapada hrvatskoga jezika. Autorice zaključuju da izoglosa starih psl. cirkumfleksa ne dijeli slovenski od hrvatskoga jezika, kako se navodi u literaturi („da izoglosa progresivnog pomaka odvaja »slovenski jezik« od ostaloga zapadnojužnoslavenskog područja“), već ona spaja hrvatski i slovenski jezik (Celinić, Menac-Mihalić, 2017: 91 – 102).

3. Podjela kajkavskoga narječja

Naziv, kajkavsko narječje, dolazi od upitne zamjenice *kaj*: što, *quid*. Kajkavski dijalekti zauzimaju najveći dio sjeverozapadne Hrvatske i Gorski kotar (Brozović, 1988: 90).

Sjeverna granica kajkavskoga narječja na sjevernome dijelu prati, od ušća Lendave, rijeku Muru te se proteže prema zapadu do rijeke Sutle. Kajkavsko narječje na zapadu prati rijeku Sutlu do ušća u Savu, zatim prati Savu do ušća Bregane, Breganu ispod Žumberačke gore do Kupe i Kupčine iznad Ozlja, te nadalje slijedi Kupu do Karlovca. Južna se granica proteže od Karlovca prema Sisku sve do ušća u Savu, te slijedi Savu do blizu Jasenovca. Ispod se, kod Topuskog, nalazi kajkavska oaza Hrvatsko Selo. Istočna se granica prostire južno od Pitomače i prati dalje pravac od Ciglene – Mosti – Topolovac – Crikvena – Dubrava – Šiščani – Đurđić – Velika Trnovica – Gornja Garešnica – Mikleuška – Kutina do Jasenovca na jugu. Na zapadnijem su kajkavskome području tri štokavske oaze – oko Čazme do otprilike Žabna, jugoistočno i jugozapadno od Koprivnice, a štokavska se mjesta nalaze nešto udaljenije u Žumberku. Gorskokotarska se kajkavska granica smjestila sjeverno od čakavskoga područja do hrvatsko-slovenske granice, od Severina na Kupi do Fužina i Lokava, uglavnom sjeverno od crte Rijeka – Karlovac do slovenske granice (Brozović, 1988: 91).

Kajkavski se govori izvan Republike Hrvatske nalaze na austrijsko-slovačko-mađarskoj tromeđi (Vedešin i Umok), na rumunjskoj granici (Checea), te u srpskome Banatu (Boka, Neuzina i Konak). Predmigracijsko se područje kajkavskoga narječja, prije prodora Osmanlija, prostiralo više na istok obuhvaćajući veći dio Panonije, prema nekim toponomastičkim istraživanjima do Zemuna (R. Olesch), a neke su se crte štokavskoga i kajkavskoga narječja

preklapale na prostoru istočne Slavonije. Početkom osmanlijskih provala u 15. i 16. stoljeću započele su migracije stanovništva s jugoistoka na sjeverozapad, pa je kajkavsko narječje s te strane dospjelo do svojih današnjih međa, s izgubljenim prostorom na istoku.

4. Dosadašnja istraživanja goranskoga dijalekta te govora

Crnoga Luga

Josip Lisac (1996: 22, 23) navodi da Gorski kotar predstavlja jedan od najkompliciranijih prostora jer u njemu možemo registrirati četiri dijalekta: kajkavski goranski dijalekt, ikavsko-ekavski čakavski, štokavski zapadni bosansko-hercegovački te istočnohercegovački, također štokavski dijalekt. Uspoređuje goranski prostor s prostorom Istre jer su i jedna i druga regija zanimljive zbog međudijalekatnih dodira i prožimanja. Navedena se četiri dijalekta granaju dalje na istočni i zapadni tip. Istočni poddijalekt pritom čine kajkavski govori oko Lukovdola i Severina na Kupi, a i na području zapadnoga poddijalekta, pa je ta razlika znatna među goranskim kajkavcima osobito u prozodiji i vokalizmu. Čakavski govori prevladavaju na zapadu (npr. Brestova Draga) i na istoku (oko Vrbovskoga) te pripadaju raznim poddijalektima. Gorskokotarsko je stanje bilo prirodnije strukturirano i manje komplicirano od 12. do 15. stoljeća od suvremenih idioma. U Gorskom je kotaru važan neprekinut organski razvoj, procesi širenja, ukrštavanja i smjenjivanja dijalekatnih idioma, što predstavlja kompliciran posao u rekonstrukciji prvobitne dijalekatne slike toga područja. Različita tumačenja postavljaju znanstvenici u pogledu predmigracijskog Gorskoga kotara, a to je da je taj prostor najčešće određivan kao čakavski ili kao kajkavski, a i kao kombinacija tih dvaju narječja. Rudolf Strohal vjerovao je u to da su se goranski čakavci u Sloveniji pokajkavili i zatim, nakon povratka, kajkavizirali Gorski kotar, no ta činjenica nije opravdana jer se vlastiti

idiom ne mijenja tako brzo. Istinitost u Strohalovim zaključcima je u činjenici da su goranski predjeli bliži moru, doista bili čakavski, a i u tome da su slovenski dijalekti utjecali na formiranje kajkavštine Gorskoga kotara i to one zapadnoga poddijalekta (Lisac, 1996: 25, 26). Lisac (1996: 270) iznosi Brozovićevo zapažanje da je goranski kajkavski dijalekt izdužena oblika, što se na periferiji dijasistema i očekuje. Kajkavci su i čakavci na našem prostoru gubili i dobivali određene terene što je rezultiralo nepovezanošću dijalekata. No zbog velike ispremiješanosti stanovništva, na nekim su područjima registrirana čak sva tri narječja. Migracije su uzrok tomu da su čakavci utjecali na fizionomiju nekih kajkavskih dijalekata. Rezultat su seobe prema jugu, koja je plod zrinško-frankopanskoga rada, zapadni goranski kajkavci. Jedna od osobitosti goranskoga govornog područja je čuvanje starine i vlastitosti.

Prema podjeli gorskokotarskih govora Vide Barac-Grum kajkavsko narječje, na istoku, obuhvaća: Severin na Kupi, Zaumol, Močila, Osojnik, Lukovdol, Plemenitaš, Blaževci; zapadnije: Ravna Gora, Brod Moravice, Skrad, Brod na Kupi, Delnice, Lokve, Fužine, Prezid, Gerovo, Tršće, Čabar; južnije do Ravne Gore i Begova Razdolja (dok M. Lončarić pridodaje i ogulinski areal). Gorskokotarska kajkavština nije organski nastavak nijednoga hrvatskoga kajkavskog dijalekta, već je kao rezultat raznorodnih dijalekatskih promjena, nastala kasnije (Barac-Grum, Finka, 1981: 424).

Kako je već navedeno, goranska se kajkavština dijeli na istočni i zapadni poddijalekt. Razlika između njih je u tome što se zapadni podtip u odnosu na istočni razlikuje prvenstveno na razini vokalizma, ali i na razini prozodije. Pritom, govor Crnoga Luga pripada zapadnome podtipu (Kovač, Malnar Jurišić, 2016: 486). Božidar Finka u suradnji s Vidom Barac-Grum (1981: 424) izdvaja sedam dijalekatskih tipova: lukovdolski, ravnogorski, delnički, brodski, gerovsko-čabarski, lokvarsko-fužinarski, prezidanski, u kojima izostavlja skradski koji je

bio dijelom Finkine ranije podjele. H. Kovač i M. Malnar (2016: 500) bavili su se i usporedbom crnoluškoga govora sa susjednim govorima te zaključili da se govor Crnoga Luga ne može sa sigurnošću smjestiti ni u koji od Finkinih dijalekatskih tipova. Tvrdnju potkrepljuju izostankom diftongizacije u crnoluškome govoru što je vjerojatno rezultat prirodnoga kontinuuma crnoluškoga i susjednoga čakavskog govora Mrzle Vodice kroz povijest. Pretpostavka je i da je supostojanje dvaju različitih govornih sustava na vrlo malenome geografskom terenu odredilo i njihov razvoj.

B. Finka i V. Barac-Grum, također, navode glavne osobitosti gorskokotarske kajkavštine koje su izveli iz spajanja svih dijalekatskih tipova, neke od njih (koje se mogu naći i u govoru Crnoga Luga) su: „upitno-odnosna zamjenica s osnovom koja je u liku *kaj*, ali s akcenatsko-kvantitativnim i glasovnim modifikacijama koje variraju od lika *kaj* do lika *kej*; gotovo u svim oblicima osobna zamjenica za 1. lice singulara (»ja«) ima polazni oblik u liku *es*, a varijacije su *est*, *jest*, *ez* i sl., s time da postoje i akcenatsko-kvantitativne i fonetske razlike od jednoga do drugoga govornoga tipa odnosno govora; gorskokotarski kajkavski govori su u načelu ekavski, pri čemu je *e* od jata (*ě*) podložno istim vokalnim modifikacijama kao i svako drugo *e*, tj. kad je dugo može se ostvarivati zatvorenim *e* ili diftonškom varijantom, a kad je kratko, može biti otvorene artikulacije ili se može reducirati, kontinuanta jata može alternirati i s vokalom *i*: osobitost je i jače ili slabije izraženo akanje, tj. zamjena vokala *o* vokalom *a* (npr. *pandejlæk*); jedna od gorskokotarskih kajkavskih glasovnih crta je i pojava glasa *ü*, koji nije toliko čest, ali je bogatiji fonetskim i fonološkim varijacijama; svi gorskokotarski govori imaju *h* u sistemu (npr. *vřhna*); krajnje *-m* u mnogim se govorima zamjenjuje s *-n*, a glasovi *č* i *ć* u svim su govorima neutralizirani u približnom izgovoru *č*; česta je depalatalizacija glasova *l̥* i *n̥*, ali je i dosta proširena metateza palatalnoga elementa u tih glasova (npr. *kojn*); s povijesnog su gledišta zanimljivi rezultati *j < dj*, *šč < skj*, *žj < zgj*; morfološki su

svi gorskokotarski govori konzervativni: osobito se dobro čuva razlikovnost oblika u pluralnim padežima nominalne deklinacije; futur se najčešće tvori pomoću svršenih oblika prezenta glagola *biti* (npr. *bom*) i glagolskog pridjeva radnog, ali je zastupljen i futur tvoren od prezentskih oblika glagola *htjeti* i infinitiva kojega glagola npr. *jes čo prit* – podatak iz Delnica; u 2. licu plurala prezenta gotovo je bez izuzetka završetak *-štę* (*vi govorištę* - Delnice), a u 3. licu *-jo* ili *-do*“ (Barac-Grum, Finka 1981: 427, 428).

Govor je Crnoga Luga istražen na fonološkome planu u članku M. Malnar Jurišić i H. Kovača, *O fonologiji govora Crnoga Luga*. Istraživanje, potrebno za rad, provedeno je u više navrata od 2012. do 2015, a autorima je poslužilo za potrebe lingvističke analize, odnosno za promatranje vokalizma, konsonantizma i naglasnoga sustava. U radu je obuhvaćen smještaj i povijest Crnoga Luga, a prikazani su i osnovni podaci o goranskoj kajkavštini, kojoj crnoluški govor pripada. Prikazan je vokalski inventar govora Crnoga Luga, koji obuhvaća: dugi naglašeni slog (\bar{e} , $\bar{ę}$, \bar{a} , \bar{o} , \bar{u}); kratki naglašeni slog (*i*, *e*, *a*, *o*, *u*); nenaglašeni slog (*i*, *e*, *ę*, *a*, *o*, *u*) te *r* koje pripada podsustavu kratko naglašenog i nenaglašenog vokalizma. Osim toga, prikazana je i realizacija svakog vokala s primjerima u govoru, te prijevod određenih riječi s crnoluškoga na hrvatski standardni jezik, npr. /i/: *p^{ij}at* ‘tanjur’, *počⁱnęt* ‘odmoriti’, *prez. posⁱplęn* ‘pospem’, *vęlika* (Kovač, Malnar Jurišić, 2016: 487). U radu je prikazana i distribucija fonema, pa tako zaključuju da u govoru Crnoga Luga dugi fonemi postoje samo pod dugim naglaskom, kratki se mogu naći u naglašenome, zanaglasnome i prednaglasnome položaju. Poluglas *a* se u inicijalnome položaju pojavljuje isključivo pod kratkim naglaskom ispred polazno slogotvornoga sonanta *r* (*r*). Također, kontinuate ishodišnih *u* i *ę* ne mogu stajati na početku riječi te se ovdje pojavljuje protetsko *v*. Detaljno se objašnjava i podrijetlo naglašenih i nenaglašenih vokala. U prikazu je konsonantizma govora Crnoga Luga, također, naveden inventar koji, kako tvrde, u sustavu ne sadrži dvousneni sonant *u*, već labiodentalni *v*, za razliku od

većine drugih zapadnogoranskih kajkavskih govora. Kao rubne foneme u sustavu navode *ń*, *ł* i *ź*, koji se pojavljuju pod utjecajem standarda. Sonanti su: *v*, *m*, *j*, *l* (*l*), *r*, *n*, (*ń*), a opstruenti: *p*, *b*, *f*, *t*, *d*, *c*, *s*, *z*, *č*, (*ź*), *š*, *ž*, *k*, *g*, *x*. Što se naglasnoga sustava tiče, H. Kovač i M. Malnar Jurišić (2016: 497) navode da su za crnoluški govor relevantna dva prozodijska obilježja: mjesto naglasaka i njegova kvantiteta, dakle, razlikuju se dugi i kratki naglasak, a izgubljene su nenaglašene duljine. U realizaciji slogotvorni je sonant *r*, uvijek naglašen kratko, a jednako je i s poluglasom *a*. Na temelju su korpusa riječi zaključili da je u crnoluškome govoru došlo do tercijarnog pomaka akcenta, to jest do progresivnoga pomaka starih psl. cirkumfleksa te potom regresivnoga vraćanja naglasaka, a što je vidljivo iz strukture vokalizma (**mêso* > *mesô* > *mesû* > *měsu*, *òku*, *sěnu*, *něbu*, *těstu*). Utvrdili su da je metatonijski cirkumfleks dao duge akcente, npr. *bābēn* 'babin'. Praslavenski je kratki uzlazni akcent dao dugi akcent, kao i metatonijski akut, uz iznimku skraćenih vokala (Kovač, Malnar Jurišić, 2016: 499).

5. Razlikovni kriteriji za određivanje pripadnosti govora Crnoga Luga kajkavskomu narječju

5.1. Jezične činjenice najvišega razlikovnoga ranga, drugosti od svih (alijeteti)

5.1.1. Jednak refleks jata i poluglasa (prva kajkavska jednadžba)

Osnovni kriterij za određivanje pripadnosti govora kajkavskomu narječju je prva kajkavska jednadžba. Prema prvoj kajkavskoj jednadžbi starohrvatski jat i poluglas dali su jedan refleks, zatvoreno ili usko ϵ . Dakle, u najvećem dijelu kajkavštine dobivena su dva jednačenja, tj. $\check{e} = \text{\textcircled{e}}$ i $\text{\textcircled{e}} = \text{\textcircled{l}}$. Ovaj je kriterij jedan od kriterija prema kojima Lončarić dijeli kajkavsko narječje. Ova pojava rezultira uklanjanjem posebne kontinuate poluglasa u najvećem dijelu kajkavskih govora, na njegovu se mjestu zadržala samo na jugozapadnoj periferiji kajkavštine, u nekim plješivičko-prigorskim, ozaljskim, pokupskim te goranskim govorima. Jednadžba vrijedi na prostoru sve do Požeškog gorja i Pakraca, a izostala je u najzapadnijim međimurskim govorima u kojima je *šva* ujednačen s *e*. U nekim je pokupskim i goranskim govorima zadržano *šva*, tj. ostvaruje se kao pauza. Što se jata tiče, on nije svugdje ϵ , već se kao ikavski refleks ostvaruje u kutu Sava – Sutla, a ikavsko-ekavski refleks jata u kutu Sava – Bregana, što je posljedica toga što je stanovništvo doseljeno s čakavskog područja. Na nekim područjima jednačenje s jatom nije provedeno ni danas, dok je na nekim do jednačenja došlo i ranije. Utjecaj štokavskih i čakavskih govora osjeća se na područjima gdje se poluglas izjednačava s *a*, a ne s jatom (Lončarić, 1996: 71).

U crnoluškome je govoru prema Kovač, Malnar Jurišić (2016: 487) *šva* ($\text{\textcircled{e}}$) npr. u riječi: *dānas* ‘danas’, *māgva* ‘magla’, dakle, *šva* je pod kratkim naglaskom opstalo i ne zamjenjuje se. Također, navode podrijetlo *šva*: „kratki $\text{\textcircled{e}}$ u jedinome

slogu: *dàš* ‘kiša’, *pàs* ‘pas’; sekundarno naglašeni *a* u nezadnjemu slogu: *čàbar* ‘Čabar’, *dàska* ‘daska’, *màgva* ‘magla’, G jd. *pàsa* ‘psa’; tercijarno naglašeni polazno kratki *a* u primjerima sa starim psl. cirkumfleksom: *kàsnu* ‘kasno’; ispred polazno slogotvornoga *r* u inicijalnome položaju: *àrjaf* ‘hrđav’; primarno naglašeni *o* u primjerima *bàl* ‘bolje’ i *pàj* ‘pođi’, jat u primjeru *sàn* ‘ovamo’; vokal *a* iza nazala u primjerima *màst* ‘mast’ i *màjxən* ‘malen’“.

Osim šva, prikazuju i podrijetlo jata, tako je za *ē*: „dugi jat (*ě*) u jedinome slogu: *běl* ‘bijel’, *brěk* ‘brijeg’, *cvět* ‘cvijet’, *lěp* ‘lijep’, *rěč* ‘riječ’; dugi *ě* u nezadnjim slogovima: *cělět* ‘cijeliti’, *dělět* ‘dijeliti’, *děte* ‘dijete’, *mlěko* ‘mlijeko’, *srěda* ‘srijeda’, *svěča* ‘svijeća’, *vrěme* ‘vrijeme’; polazno kratki jat u nezadnjemu slogu: *měra* ‘mjera’, *nevěsta* ‘nevjesta’, *rěpa* ‘repa’, *sěme* ‘sjeme’, *věra* ‘vjera’. Dok se *ę* ostvaruje: „kratki jat u jedinome slogu: *xrən*, *jěst* ‘jesti’, *sěst* ‘sjesti’; tercijarno naglašeni polazno dugi jat u primjerima sa starim psl. cirkumfleksom: *sěnu* ‘sijeno’, *těst* ‘tijesto’; sekundarno naglašeni jat u nezadnjemu slogu: *děca* ‘djeca’, *sědiš* ‘sjediš’“ (Kovač, Malnar Jurišić, 2016: 490, 491).

U govoru Crnoga Luga ni za ovoga istraživanja nije potvrđeno ujednačavanje jata i poluglasa. Pa se tako jat ostvario u primjerima:

(...) tào so bële dëbele da smo ih jëdva spüknele i ònda smo si ih òprale i jîle, rëpo, krùmpër (...) te je jàku prìmitivneh žën stârjeh, kəd mřvëco prosûdeš (...) (...) dok smo bële dëca (...) i mlëjko nosîle (...)

U govoru Crnoga Luga šva se može ovjeriti primjerima:

I tào, eto, sädà bo jütre nan bo ta zbôr (...) jěst sän jo morâ poslùsat (...) kaj dänas rëjtko (...) one na ta däs prëšle vën (...)

5.1.2. Jednak refleks stražnjega nazala i slogotvornoga /l/

U ovom je slučaju riječ o alijetetnoj značajci, kajkavskoj jednadžbi s posebnim rezultatom: $\varrho > o < l$. U razvoju vokalizma dolazi do uklanjanja slogovnog l iz sustava. Na većini se kajkavskoga područja izjednačuje s kontinuantom ϱ . Iznimka je zapadni dio sjevera i većina goranskih govora u kojima se slogovno l izjednačuje s u . Toponimi govore da se refleks o nekad prostirao na većem području. Na današnjem kajkavskom području postoji nekoliko grupa govora s obzirom na drugu kajkavsku jednadžbu. Prve dvije grupe poštuju jednadžbu, s tim da je na jugu rezultat ϱ , a na sjeveru o . Treća grupa koju čine neki gorskokotarski i sjeverozapadni govori ne poštuje jednadžbu: slogovno l daje u , a ϱ daje o . Nepoštivanje jednadžbe nalazimo i u dijelu govora Huma na Sutli gdje slogovno l daje o , a ϱ čuva posebnu vrijednost u otvorenijoj varijanti.

Vida Barac-Grum (1993: 108, 109) govori o nazalu ϱ za koji navodi da se može ostvariti u svojem refleksu kao $\varrho > u$ na području čakavskih govora, a $\varrho > o$ na kajkavskom području, s time da je refleks $\varrho > u$ tipičan i za zapadne kajkavske govore, no promjene mogu dovesti do otvorenijeg (ϱ) ili zatvorenijeg izgovora. U osnovi je proces u kajkavskim gorskokotarskim govorima isti: $\varrho > o$.

Prema Kovač, Malnar Jurišić (2016: 492) o je iznimno od l u primjeru *mòčę* 'šuti', dok je u od slogotvornog l (l): *dùk* 'dugačak', *sùza*, *vùna*, *žùč*, *žùt*.

U govoru Crnoga Luga nije došlo do ujednačavanja refleksa stražnjega nazala i slogotvornoga l .

Primjeri koji dokazuju neujednačenost stražnjega nazala i slogotvornoga l zabilježeni u govoru Crnoga Luga za ovoga istraživanja su:

*Ja, i tãko lëpu je bëo, jëst sãn bëa do dväjset i pët lët te va Črnen Üge, pòle smo pròšle jëst i **môž** va Bãško, na òtok Krk, tãn sãn se uspìja zapòslit uz **môža** i neke ìspite kòje san mòra dat (...) ànda so žëne jãku plële **vũnene** čàrape, nè znan òtkot so ònë dobàvljale tu **vũno** jer te ni bëo òvac (...)*

5.1.3. Mijenjanje artikulacije (zatvaranje) ili redukcija neakcentiranih vokala (i slogova)

Mijenjanje artikulacije je posljedica toga što je u kajkavskom narječju sva silina koncentrirana na akcentiranom vokalu, pa su neakcentirani vokali skloni različitim redukcijama, zbog toga je akcentuacija i artikulacija vokala labavija od štokavske (Ivšić, 1936).

U govoru Crnoga Luga dolazi do redukcije neakcentiranih vokala u primjerima:

*Ale **jëmpot** smo šle, **jeno** prìliko òvit žãbe (...)*

*(...) i tu te **bon** pòle još pokàza **jen** stòlnak kaj sãn se napràvia (...)*

*(...) jest sãn rëkva, kòku se **bo** tu zdržào, sezòna je bëa jãku tèška (...) Evo, a trideset i tri lëta sãda **bo** kaj sãn te. (...)*

*(...) **tan** na **jën** krâj je jëmëa, màma je maja i tãta so jëmële **jëno** sòbo te (...)*

U primjerima možemo vidjeti da do redukcije neakcentiranih vokala dolazi u priloga (*jempot, tan*), brojeva (*jen, jeno*), glagola (*bon, bo*).

Također, osim primjera s redukcijom neakcentuiranih vokala, dolazi i do zatvaranja vokala do *u*:

(...) *màma me je vàdeà, od mèjhenèga, dvànajst lèt sən jəmèa, kòku se rēzance dējajo, kòku, anda ni beo mašinece da ih buš restegneṽ lèpu pa boš ih na mašineco zrēza, (...)*

Jěst se čak sjěčan Pesnikof od pět gòdina, jàku, sən jəmèa pět lèt (...) a nas je beo jàku stràh, tu me je jàku ostào, va ovaj, va pàmćenje. (...)

Primjer u kojem ne dolazi do redukcije neakcentuiranih vokala:

I tàko, i tù je žìvot.

U ovom primjeru, u crnoluškome govoru, nije riječ o utjecaju standarda, kako bi se očekivalo s obzirom na prethodne primjere (u kojima dolazi do redukcije neakcentuiranih vokala), već o uobičajenoj mogućnosti nereduciranja neakcentuiranog vokala u govoru.

5.1.4. Sekvencija /rj/ kao relikat palatalnog /r'/

U kajkavštini se sonant *r* rastavio na slijed *rj* u položaju ispred vokala (koji su obično *e* i *a*) (Lončarić, 1996: 87). Sekvencija *rj* kajkavsko narječje veže sa slovenskim jezikom, razvoj skupa *rj* od praslavenskog palatalnog *r'*, s obzirom na to da je opseg te pojave manji nego u slovenskim govorima (Brozović, 1988: 95). Kao međufaza u prijelazu *r' > rj > r* najviše se zadržao u kajkavskome narječju, u kojem se *rj* kao kontinuant *r'* javlja u intervokalnoj poziciji.

I V. Barac-Grum (1993: 158) potvrđuje da kajkavski gorskokotarski govori, barem djelomično, pokazuju čuvanje skupa *rj*; a naročito u leksemu *morje*. Navodi i da se u zapadnih gorskokotarskih kajkavaca taj skup dobro čuva, a skup se *rj*, osim u leksemu *morje*, može naći i u komparativu pridjeva kao *š ýrja* (od široka).

Primjeri sekvencije /rj/ u govoru Crnoga Luga:

(...) *mi van be pëstìle našo hîšo*“, *tu je vila na môrje* (...) *A dânas ni têga, dânas se se prezîrje* (...)

5.1.5. Kajkavske depalatalizacije

Uz foneme se *l̥* i *n̥* veže i sudbina *l* i *n*, oni do kraja 1. razvojnog razdoblja ostaju nepromijenjeni, a zatim u najvećem dijelu kajkavštine doživljavaju sudbinu *ɾ*, odnosno nestaju iz sustava ukidanjem opreke po palatalnosti. Dakle, to je klasična depalatalizacija, prijelaz *l̥* > *l*, te manje, prijelaz *n̥* > *n*. Moguća su dva procesa kod *n̥*: a) rastavljanje na slijed nazala i *j*, odnosno dekompozicija kao drugi vid depalatalizacije, u obliku *j*, dakle slijed *jn*. Slijed se *jn* u početnom položaju rastavlja metatezom idućeg vokala, npr. *nêga* > *jenga*; b) drugi je način prijelaz palatalnoga nazala u nazalni palatal, nazalno *j* (*ĵ*), a zatim negdje denazalizacijom i u obično *j*. Dalje promjene većinom doživljavaju sekundarni skupovi *lj* i *nj*, i to obično prelaze u *l̥* i *n̥*. Prema tome, moguća su dva odnosa sa starijim *l* i *n*, a to je da se izjednačuju s njima ili, rjeđe, da se razlikuju od njih jer su stariji *l̥* i *n̥* prije toga doživjeli promjenu (Lončarić, 1996: 93, 94).

Prema pisanju V. Barac-Grum (1993: 142, 157), tipično je za gorskokotarski makrosustav u cjelini da se *lj* i *nj*, kada se ostvaruju, fonetski realiziraju kao (*l̥*) i (*n̥*) – što je značajno s obzirom na bliske kontakte sa slovenskim idiomima. Zapadni kajkavski govori pokazuju ostvaraje u kojima može doći do depalatalizacije ili do metateze palatalnog elementa.

Primjer depalatalizacije iz ogleđa govora Crnoga Luga:

Ja, va škôle smo jemële.. pòle od pëtega râzreda dâlje škôlsko kùhino (...)

(...) *lêde* so jemële krâve, se *lêdi* so jemële präsce (...)

(...) lèpšega nan ne ni trèba, sàmo zdravje (...)

(...)nèsmèš se počèšlat (...)

5.1.6. Uporaba prijedloga *vu / v*

Ovu je pojavu objasnio Zvonimir Junković, naime, u praslavenskom jeziku zbog zakona otvorenih slogova postojala je distribucijska zabrana za sedam vokala na početku riječi (*ъ, ъ, љ, њ, ь, ě, ę*). Prestankom zabrane došlo je do dokidanja proteze i zabrana je postala nefunkcionalna. Vokali *ъ* i *ј* se fonemiziraju i prelaze u *v* i *j*, odnosno *ъ > v, ј > j*. Ova je značajka na razini alijeteta.

U govoru se Crnoga Luga prijedlog *vъ* ostvaruje kao *v*, ali i kao *va*:

(...) jène cìpele se mòro jèmet smo kàd se šo v štàlo, ànda v drùgo se se mòro preôbut (...) *mi te va Vèlake Vòde nìsmo jèmèle vòde, (...)*

U nekim se primjerima u govoru Crnoga Luga prijedlog *vъ* ostvaruje kao *va*, a prijedlog je *va* karakterističan za čakavsko narječje, odnosno u čakavskome narječju pripada jezičnim činjenicama najvišega razlikovnoga ranga (alijetetima), kao primjer čakavskih nepreventivnih vokalizacija slaboga poluglasa. Inače nekarakteristična pojava prijedloga *va* u govoru Crnoga Luga, u ovom je slučaju možda rezultat utjecaja čakavštine s obzirom na to da je Gorski kotar obogaćen svim trima narječjima (kajkavskim, čakavskim i štokavskim), a Crni je Lug, u smjeru Rijeke, smješten nedaleko Mrzle Vodice koja je čakavski punkt.

5.1.7. Obezvučenje zvučnog šumnika na dočetu riječi

Ova je značajka jedna od temeljnih značajki kajkavskoga narječja jer pokriva pretežiti dio kajkavskoga narječja. M. Lončarić (1996) tu pojavu tumači kao inovaciju u distribuciji koja nije istodobno zahvatila sve kajkavske govore, a pravac razvoja bio je od zapada prema istoku. Ova pojava nije nova jer je bila zabilježena već u 16. stoljeću te se očitovala u pismu. Obezvučenje finalnih suglasnika moguće je jer su zvučni suglasnici slabiji – pri njihovoj realizaciji zračna struja mora svladati dvije prepreke. Bezvučni su suglasnici jači jer se mora svladati samo jedna prepreka, pa dolazi do zamjene slabijega jačim, zvučnoga bezvučnim suglasnikom, prema parovima po zvučnosti. Pritom imamo **b** > **p** (npr. *grob* > *grop*), **d** > **t** (npr. *grad* > *grat*), **g** > **k** (npr. *vrag* > *vrak*), **ž** > **š** (npr. *nož* > *noš*), **z** > **s** (npr. *knez* > *knes*) i **v** > **f** (*krof*, a onda i *trgofca*), iako oni nisu pravi parnjaci, ali obezvučenje je prisutno (Brozović, 1988: 95).

Kao i u ostalim kajkavskim govorima, i u svima gorskokotarskima kajkavskima dolazi do obezvučenja zvučnih suglasnika na kraju riječi (Barac-Grum, 1993: 168).

Primjer obezvučenja zvučnoga šumnika na dočetu riječi u govoru Crnoga Luga:

(...) *vàvek me je privlàči ta raṭ, ta bēčki vēš* (...)

(...) *tù so žīvat, so poljoprīvredno.. ko poljoprīvredno zàdrugu* (...)

(...) *mōš ni mōgo ač je jēmēv te dējo* (...)

5.1.8. Kajkavski rezultati primarne i sekundarne jotacije

Razna se pitanja postavljaju oko sudbine t' , dvoji se oko toga je li se taj palatalizirani dental rano izjednačio sa starim \check{c} ili je posrijedi bila međufaza $t' > \acute{c} > \check{c}$. Danas se na jugozapadnom kajkavskome području razlikuju \acute{c} i \check{c} . Na jugozapadu se čuva starije stanje ako pretpostavimo razvoj $t > \acute{c}$, a do jednačenja ($\acute{c} = \check{c}$) $> \check{c}$, dolazi kasnije u većem dijelu kajkavskoga narječja. S obzirom na prijelaz i jednačenje $t' > \acute{c}$, onda je u ranom razvoju kajkavštine postojala rana izoglosa $t' > \acute{c} = \check{c} \sim t' = \check{c}$. U odnosu na taj razvoj, ističe da je prasl. \check{c} vjerojatno fonetski bilo \check{c} (Lončarić, 1996: 88).

I V. Barac-Grum (1993: 141) ističe da su u fonetskom pogledu naročito zanimljive palatalne afrikate \check{c} , \acute{c} , \check{c} , čija se artikulacijska vrijednost kreće od izrazito mekih palatalnih ostvaraja \acute{c} u nekim govorima s čakavskom osnovicom do njihove (\acute{c} i \check{c}) srednje fonetske vrijednosti u ostalim gorskokotarskim kajkavskim, čakavskim i kajkavsko-čakavskim govorima. Važno je svakako istaknuti da se glas \check{c} može pojaviti samo u zapadnim gorskokotarskim govorima.

Primjeri ujednačavanja \acute{c} i $\check{c} = \check{c}$ u govoru Crnoga Luga:

*(...) mi smo se **zađlačę** mōraleę pīsat (...) **věč** smo stārje, pa nēda se **věč** ne dējat.*

5.1.9. Zamjenica *kaj*

Upitno-odnosna zamjenica *kaj* alijetet je kajkavskoga narječja. Nastala je od množinskog oblika srednjega roda *ka* zamjenice *kъ*, *ka*, *ko*, tako što je dobila navezak *j* koji je očvrstnuo. U nekim se sustavima može pronaći oblik *kej* koji je naknadno razvijen, a takvi se govornici nazivaju kekavcima. Zamjenica *kaj* se može pronaći uvijek cjelovita u svojim kompozitima, a može se pronaći i u

nekajkavskim govorima (poput buzetskog, te u gorskokotarskim čakavskim govorima).

U govoru Crnoga Luga zamjenica *kaj* potvrđuje se:

(...) ni nas bèo briga koja je sêrija, ne käj, ne za televîzijo, drf jemâmo, gòrku nan je, jest jemâmo, kaj čamo, vodo smo jemële, a käj nan je drùgo trèbao (...)

(...) i tu te bon pòle još pokàza jen stòlnak kaj sən se naprâvia (...)

I rèci još käj te interesìra? (...) a käj će tẹ (...) Evo, a trideset i tri lèta sàda bo käj sən te.

5.1.10. Gubljenje morfološke posebnosti V jd.

Vokativ u kajkavskim govorima gubi svoju morfološku posebnost ujednačavajući se s nominativom. To, dakako, ne znači da je vokativ nestao iz sustava jer je njegova funkcija i dalje prisutna, nestao je samo njegov oblik. Vokativ kao poseban oblik postoji u samo jednoj kategoriji imenica, a to su ženski hipokoristici na *-a*, što se može ovjeriti u govorima Bilogore i Turopolja. U većini se govora susreću ostaci vokativa kao *Bože*, uz *Bok/Bog* (Lončarić, 1996: 98).

U gorskokotarskim su govorima oblici za vokativ množine imenica srednjega i ženskoga roda uvijek jednaki nominativnima, što znači da je u tim padežima došlo do sinkretizma. I u muškoga je roda oblik vokativa jednak nominativu, osim što u nekim slučajevima vokativni oblik može zamijeniti nominativni (Barac-Grum, 1993: 185).

Primjer gubljenja morfološke posebnosti V jd. u govoru Crnoga Luga:

Bèrta, pa te smo dva korâka (...)

„**Sēstra**, pa ke vi na me mīslēšte mēsto da jest mīslen“.

5.1.11. Tvorba futura

Futur se tvori od svršenog prezenta glagola biti i pridjeva radnog (*došel bum//bom*). Budućnost se obično izriče i prezentom svršenih glagola, npr. *buš došel (zutra) k mēni i dojdeš (zutra) k mēni* (Lončarić, 1996: 109).

Isto konstatira i V. Barac-Grum (1993: 200), dakle, da se futur, najčešće na cijelom gorskokotarskom kajkavskom području, tvori svršenim prezentom glagola *biti* i pridjevom radnim. Futur se, iako rjeđe, tvori i prezentom glagola *htjeti* i infinitivom (*čo, češ, će*), za što se pretpostavlja čakavski utjecaj.

Primjeri futura u govoru Crnoga Luga:

„Evo tu **bōmo zēle**“. (...) „Kòku **bomo sa tu nosīle**“.

5.2. Jezične činjenice nižega razlikovnoga ranga, drugosti od drugih, ali ne od svih (alteriteti)

5.2.1. Sekvencija /jt/ u infinitivnoj, i sekvencija /jd/ u prezentskoj osnovi kompozita glagola **idti* > *iti*

U govoru Crnoga Luga ostvaruju se ovi rezultati sekvencije /jt/ u infinitivnoj osnovi:

(...) *tu trèba obajt kad čòvèk v̌mre* (...)

(...) *nemoraš pèjt va Dèlnice* (...)

Prvi glagol u infinitivu *obajt* – u značenju *obići*, a drugi *pèjt* u značenju *ići*.

5.2.2. Rotacizam u prezentskoj osnovi glagola *moč*

Pojava u kojoj je *ž* koji se nalazi u prezentskoj osnovi glagola *moći*, zamijenjen s *r*, naziva se rotacizam. Konjugacija takvog glagola glasi: *morem, moreš, more, moremo, morete, moru/moreju* (Lončarić, 1996).

Primjeri rotacizma u prezentskoj osnovi glagola *moč*:

(...) *ako se ne more kèpet p̌rnese lèdin* (...)

I tàko, v̌dèš ž̌ivot je p̌ròšo, nè moremo, nè moremo več v̌rnet nazaj (...)

5.2.3. Konsonantske skupine

Među konsonantskim skupinama nalazimo neizmijenjenu starojezičnu skupinu *čr*. U početku se skupina *čr* – s *č* čuva na cjelokupnom kajkavskom području. Danas ima perifernih govora u kojima se *č* zamjenjuje sa *c*, npr. *crn*, *crlenac*. Međutim u kajkavskome punoglasju ostaje *č*: *čereišnja*. Javljaju se dvostruki oblici s *čereji* i noviji sa *cr*, kao rezultat interferencije.

Skup *čr* podjednako se dobro čuva u svim govorima. On se neizmijenjen proteže od istočnih kajkavskih govora do najzapadnijih (Barac-Grum, 1993: 165). Isto potvrđuju Kovač i Malnar Jurišić (2016: 501), dakle da se u crnoluškome govoru čuva suglasnički skup *čr* (*čr*), *t'* je dalo *č*, *taj* > *tj*, *daj* > *dj*, a *d'* > *j*.

Primjeri neizmijenjene starojezične skupine *čr* u govoru Crnoga Luga: *Črnougarka*, *Črne Ug*.

Skupina *št* od *čt* ovjerena je u govoru Crnoga Luga u primjerima: *štîre*.

Od skupina **vs* > *ø*s ili *f* (**vse*, **vsi*, **vsega* > *se*, *si*, *sega* / *fse*, *fsi*, *fsega*), u govoru Crnoga Luga za ovoga su istraživanja ovjerena:

a) **vse* > *se*:

I sãda se da se sãmi, i lej bẽlele smo sãmi, mõž je se pobẽle, i fãrbo (...)

b) **vsega* > *sega*:

(...) sẽga smo jẽmẽle pune vřte (...)

5.2.4. Izjednačenje prijedloga *iz* i *s* u *z*

Primjeri izjednačenih prijedloga *iz* i *s* u *z* uz imenicu:

a) u genitivu:

(...) jer je ôn p̄rešo z vôjski (...)

b) u instrumentalu:

(...) i z lõpto, i hàrtale, i z lišnekame (...)

Prefiks *iz-* > *z-* zabilježen je u primjerima u govoru Crnoga Luga:

(...) na mašìneçò z r̄êz̄a, ànda se mòro sam zaz faljâfcame tu rezvâljat, pa ih lèpu fìno r̄ezet, „ne nìse dõbrò z r̄êz̄a, mòraš još finìje“ (...)

5.2.5. Oblici plurala u deklinaciji

Nastavak *-ov/-ev* dobiven je u G mn. m r. te je došao na mjesto *-ø* zbog razlikovanja od N jd. U nekim govorima neke imenice čuvaju starije stanje s nultim nastavkom, posebno ojkonomi na *-ci*. Nastavak *-i*, koji je nastao od nastavka *-ih* imaju neki govori iz pridjevsko-zamjeničke promjene, obično uz *-ov/-ev*. Nastavak *-e* je redovno u A mn., prema mekoj promjeni. U L mn. obično je nastavak *-e(h)*, većinom bez *x*. Ponekad dolazi do jednačenja s I, obično u nastavku *-i*. U imenica srednjega roda u G mn. nastavak je *ø*, što je ujedno i uzrok proširenju nastavaka te sklonidbe i na druge kose padeže u dijelu govora s. r. mn. (Lončarić, 1996: 100, 101).

U govoru Crnoga Luga zabilježeno je:

a) neproširena osnova u množinskim oblicima imenica m.r.:

(...) sèga smo jëmële pune vr̄te (...)

b) nerelacijski morfem /ov/ (> /of/) u osnovi ispred morfema /ø/ u G mn. imenica m. r.:

(...) *turìstof* za vÿn (...) tih *frìlakov* mējhenēh (...) anda ni beo *tepisônof*, ne *parkětuf* (...)

c) morfem /ø/ u G mn. imenica s. i ž. r.:

(...) te je jàku prìmitivnēh *žēn* stârjēh (...)

d) ishodišnojezična nejednakost oblika DLI. mn. imenica i imeničkih riječi svih triju rodova:

U L mn. koristi se nastavak *-ah*:

(...) tu nān se po nāših *bōlnicah* fāli (...)

U I mn. koristi se nastavak *-ame*: *lišnekame*.

5.2.6. Morfem 3. l. mn. prezenta ujednačen na dočetak *-jo*

U 3. l. mn. prema starom nastavku *-o većinom je pravilno *-o* ili *-u*, kao i *ę* od **ę*. Poopćen je navezak *-jo/-ju* iz *a*-glagola ili rjeđe *-do/-du* kao jedini nastavci. Stvoreni su i kraći oblici nesvršenog prezenta glagola *biti* i prezenta *šteti* pomoćnih glagola, npr. *jęsu – su* (Lončarić, 1996: 110).

Prezentski oblici zapadnih kajkavskih govora u trećem licu plurala potvrđuju nastavke *-yjo*, *-ejo*, *-ajo*, a iznimno dolaze i *-edo* ili *-ydo* (Barac-Grum, 1993: 195).

U govoru Crnoga Luga ovjeren je morfem 3. l. mn. prezenta ujednačen na dočetak *-jo*:

(...) *one te sùdejo* (...) *čak te nan kr̂f zêmejo pa nan nàlaze prnêsejo za dva dâna, nemoraš pèjt va Dèlnice* (...)

6. Pripadnost govora Crnoga Luga goranskomu dijalektu

M. Malnar se, u svojem ranijem radu pod nazivom *Dijalekti u Gorskome kotaru*, iz 2010., bavi svim trima narječjima: kajkavskim, čakavskim i štokavskim, koja su zastupljena u Gorskome kotaru. Prikazuje osnovne fonološke i morfološke karakteristike gorskokotarskih govora. Budući da crnoluški govor pripada kajkavskom narječju, a u radu su navedene i značajke goranskoga dijalekta prema već ranije spomenutim B. Finki i V. Barac-Grum, prikazat ću kojim goranskim značajkama pripada crnoluški govor. M. Malnar najprije navodi karakteristike zajedničke svim trima narječjima, a potom zasebno izdvaja svako narječje i njegove karakteristike. U dijelu rada o fonološkim značajkama govora M. Malnar (2010: 54) primjećuje da se neki kajkavski govori više, a drugi manje razlikuju od slovenskih kajkavskih govora, s obzirom na to da su neki gorskokotarski kajkavski govori pod utjecajem slovenskih govora. Kao predstavnika zapadnogorskokotarskog vokalizma, kojemu pripada i crnoluški govor, navodi delnički vokalizam.

Kao glavne fonološke karakteristike gorskokotarske kajkavštine M. Malnar ističe, u ovom radu već spomenute, karakteristike koje navode V. Barac-Grum i B. Finka (1981: 427, 428), od kojih su za ovog istraživanja crnoluškoga govora potvrđene:

Uпитно-odnosna zamjenica s osnovom koja je u liku *kaj*: *Eto, tãko, kãj drùgo*.

Osobna zamjenica za 1. lice jednine ima polazni oblik *es*, a varijacije su *est*, *jest*, *jəst*, a za ovog istraživanja u crnoluškome govoru potvrđen je oblik varijacije *jəst*: **Jəst sən vəvək za tu (...)**

Osobitost je ove kajkavštine i jače ili slabije akanje, tj. zamjena vokala *o* vokalom *a*.

U crnoluškome govoru u primjeru: (...) **añda so žəne jaku plēle (...)**

Ispalo je *d* u *jena* (jedna):

Ova se osobitost potvrđuje i u crnoluškome govoru u primjeru *jeno* < *jednu*: (...) **jəno mřveco (...)**, a potvrđeno je i *jene* < *jedne*: **jəne cipele (...)**.

Krajnje *m* se u nepromjenjivoj vrsti riječi i u gramatičkim morfemima često zamjenjuje s *n*:

Za ovog istraživanja u govoru je Crnoga Luga do te promjene došlo u zamjenica: *sən* < *sam*: (...) **jəst sən təkə nəkako (...)**; u priloga *tan* < *tamo*: (...) **tən sən se uspija zapöslit (...)**

Česta je depalatalizacija *l* i *n* (*č'elust*, *škr'ina* – Delnice), a u crnoluškome govoru potvrđeno je u primjeru: (...) **škžlsko kuhino (...)**

Stara se skupina *hv* na čitavome kajkavskom gorskokotarskom području reflektira kao *f*, pa tako i u crnoluškome govoru: (...) **Fāla van (...)**

Skupina *rj* dobro je sačuvana na području kajkavskih gorskokotarskih govora (*morje*), a kao i u čakavskim govorima, i u kajkavskima se redovito čuva skupina *čr*. Obje su karakteristike potvrđene i u crnoluškome govoru:

a) skupina *rj*: (...) **vila na mōrje (...)**

b) skupina *čr*: (...) **pa te jemāmo jeno Črnouĝarko (...)**

M. Malnar (2010: 58) prikazuje morfološke karakteristike (po kojima se razlikuju istočni i zapadni gorskokotarski kajkavski govori) gorskokotarskoga kajkavskoga govora te utvrđuje da gorskokotarski govori međusobno pokazuju velike razlike. Prema tome zapadni govori pokazuju više raznolikosti od istočnih.

Neke od značajki koje su za istraživanja zabilježene i u govoru Crnoga Luga su:

Akuzativ jednine pridjeva ženskoga roda u svim sustavima ima nastavke *-o* ili *-u*:

U govoru Crnoga Luga potvrđen je nastavak *-o* u A jd. pridjeva ž.r.: (...) *mājō tâško (...) prvo nâgrado (...)*

Dativ jednine pridjeva muškoga i srednjega roda u većini zapadnih sustava ima nastavke *-ymu*, *-imy*, *-ymy*, a mogući su i nastavci *-emu* (Gerovo) i *-imu* (Lokve).

U govoru Crnoga Luga u dativu jednine muškoga roda ovjeren je nastavak *-emu*: (...) *ručnemu rade (...)*

Kako navode V. Barac-Grum i B. Finka (1981: 428), jedna od morfoloških značajki je i tvorba futura, dakle, futur se najčešće tvori pomoću svršenih oblika prezenta glagola biti (npr. *bom*) i glagolskog pridjeva radnog.

U govoru Crnoga Luga ovjeren je futur u obliku *bon* < *budem*: *Bõn te jëst (...)*

U 2. licu množine prezenta gotovo je bez izuzetka završetak *-štę* (*vi govorištę* - Delnice), a u 3. licu *-jo* ili *-do*.

U crnoluškomu je govoru, također, dokazan potvrđen oblik plurala prezenta s završetkom *-jo*: (...) *one te sũdejo (...)*

7. Zaključak

U ovom su radu prikazani rezultati istraživanja o pripadnosti govora Crnoga Luga kajkavskomu narječju i goranskomu dijalektu, odnosno njegovih značajki, koje je provedeno na temelju transkripcije snimke ogleđa toga govora. Zabilježeni su i podaci o povijesti kajkavskoga govora i goranskoga dijalekta, te su uz to istaknuti važni radovi pojedinih dijalektologa, koji su se bavili proučavanjem kajkavskoga narječja, goranskoga dijalekta te crnoluškoga govora. Određivanjem alijetetnih i alteritetnih značajki za pripadnost crnoluškoga govora kajkavskomu narječju, te istraživanjem literature o goranskim govorima, došlo je do zaključaka prikazanih u nastavku.

Govor Crnoga Luga pripada, unaprijed utvrđenom, zapadnomu podtipu goranske kajkavštine jer se utvrđene značajke podudaraju s najvećim brojem značajki zapadnoga tipa u koji ulaze i susjedni govori Delnica, Tršća, Čabra i Prezida. Jedna od razlika kojom se govor Crnoga Luga razlikuje od mnogih kajkavskih govora jest prva i druga kajkavska jednadžba, odnosno, utvrđivanjem značajki nije se potvrdilo jednačenje praslavenskog jata i poluglasa, kao ni jednačenje stražnjega nazala i slogotvornoga *ʃ*. U govoru su Crnoga Luga potvrđene neke alijetetne značajke poput redukcije neakcentiranih vokala u priloga, brojeva, glagola, zatvaranja vokala do *u*, a ovjeren je i primjer u kojem ne dolazi do redukcije neakcentuiranog vokala. U ovom govoru nalazimo i reliktnu sekvenciju *rj* u intervokalnoj poziciji. Zabilježeni su i primjeri depalatalizacije. Prijedlog se *v̆* u govoru Crnoga Luga ostvaruje kao *v*, ali i kao *va*. Kao i u ostalim kajkavskim gorskokotarskim govorima, u crnoluškomu govoru dolazi do obezvučenja zvučnoga šumnika na kraju riječi. Što se tiče kajkavskih rezultata primarne i sekundarne jotacije, u crnoluškomu govoru dolazi do ujednačavanja *ć* i *č* = *č̇*. Upitno-odnosna zamjenica *kaj* također je zabilježena u govoru Crnoga Luga. Potvrđeno je i gubljenje morfološke posebnosti V jd. u govoru, pa je tako

V jd. jednak N jd. Futur se u govoru Crnoga Luga pojavljuje u obliku *bomo* + glagolski pridjev radni. Od jezičnih činjenica nižega razlikovnoga ranga, odnosno alteriteta u govoru Crnoga Luga ostvaruju se rezultati sekvencije *-jt* u infinitivnoj osnovi. U govoru je ovjeren je i rotacizam u prezentskoj osnovi glagola *moč*. Od konsonantskih se skupina u govoru Crnoga Luga javljaju primjeri neizmijenjene starojezične skupine *čr*; skupina *št* od *čt*; skupine *vse* > *se*; skupine *vsega* > *sega*. Izjednačenje je prijedloga *iz* i *s* u *z* uz imenicu, u crnoluškome govoru, ostvareno u genitivu i instrumentalu. U govoru su Crnoga Luga oblici množine u deklinaciji u neproširenoj osnovi u množinskim oblicima imenica m.r.; u nerelacijskom morfemu */ov/* (> */of/*) u osnovi ispred morfema */ø/* u G mn. imenica m. r.; morfem */ø/* u G mn. imenica s. i ž. r.; ishodišnojezična nejednakost oblika DLI. mn. imenica i imeničkih riječi svih triju rodova. Naposljetku, u govoru se Crnoga Luga može ovjeriti morfem 3. l. mn. prezenta ujednačen na dočetak *-jo*.

Sve ove jezične činjenice dokazuju pripadnost crnoluškoga govora kajkavskomu narječju. Uz nabrojene značajke kao što su: zamjena vokala *o* vokalom *a*; ispadanje *d* u *jena* (*jedna*); krajnje *m* u nepromjenljivoj vrsti riječi i u gramatičkim morfemima često zamijenjeno s *n*, potvrđuju i pripadnost crnoluškoga govora goranskomu dijalektu, iako se sve one mogu ostvariti, neke u većem, druge u manjem broju kajkavskih govora.

8. Literatura

- BROZOVIĆ, DALIBOR. IVIĆ, PAVLE. 1988. *Kajkavsko narječje*, u: *Jezik srpskohrvatski/ hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 90–99.
- BARAC-GRUM, VIDA. 1993. *Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskom kotaru*. Rijeka: ICR.
- BARAC, VIDA; FINKA, BOŽIDAR. 1981. Govori i nazivlje. *Gorski kotar*, Delnice: Fond knjige “Gorski kotar”, 418–431.
- CELINIĆ, ANITA; MENAC-MIHALIĆ, MIRA. 2017. Izoglosa progresivnog pomaka starih praslavenskih cirkumfleksa na području hrvatskoga jezika. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 21, Zagreb, 91–102.
- IVŠIĆ, STJEPAN. 1936. Jezik Hrvata kajkavaca, u: *Ljetopis JAZU*, 48.
- KOVAČ, HRVOJE; MALNAR JURISIĆ, MARIJA. 2016. O fonologiji govora Crnoga Luga. *Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 42/2, Zagreb, 483–501.
- KOVAČ, HRVOJE. 2015. *Fonološki opis crnoluškoga govora*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- LISAC, JOSIP. 1996. *Hrvatski dijalekti i jezična povijest*, Zagreb: MH.
- LONČARIĆ, MIJO. 1996. *Kajkavsko narječje*, Zagreb: Školska knjiga.
- MRLE, TOMISLAV. 2008. *Crni Lug i ostala pripadajuća mu mjesta*, Crni Lug: POP&POP.
- MALNAR, MARIJA. 2010. Dijalekti u Gorskom kotaru. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 36/1, Zagreb, 54–58.
- MALNAR, MARIJA. 2013. Sjeverni dio gorskokotarske kajkavštine nekad i danas. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 18, Zagreb, 49–50.

9. Ogled govora Crnoga Luga

Prvi dio

Dobar dan, drago mi je da ste pristali na ovaj kratak razgovor da vidimo kako se kod nas u Crnom Lugu govori, pa evo, vi se možete malo predstaviti...

Dòbar dân, i mēni je drâgo da sę pręšva k mēne i da sę mene zaposliãa da bęš z mâno jēdno mērvęco govorija.

Ja sam Rãtomira Abrãmović, rôjena sãn va Vęlikę Vôde, Črnoũgarka.

Ĕto, djetinjstvo mi je prošlo, prošvo va, ne baš najljepše ali mōglo, mōgvo bi se reć najlępše dōba, djetinjstvo, škęla, ręcimo do pętnajst gōdina, òsnovna škęla, tu smo jęst i sęstra hodile zãjedno, mi smo blizãnke, va škęlo va Črne Ūg, jęmęļę smo učiteljico Ljũbico, jęmęļę smo učiteljico Đurđo, jęmęļę smo učitelja Šimunića kōji je bę jãku dębar učitelj, žęno je jęmę kōja nas je učęa rüčnemu râde, bęa je strüčna učiteljica, navãdeļę smo se lępu štikat, lępu plęst, jãku smo býļę zãdovoljņę, bęo nan je djętinstvo lępu, pòsot smo šļę, i na Rĩsnak, i na Brõo...na Kũpo, igrãļę smo nõgomęt, žęnsko, męšku, čuvãļę smo krãve, nãjveć smo krãve čuvãļę jer je sãka hiša jęmęla krãve i mi smo mōrale čüvat, ako nišmo býļę va škęle.

Aa, ãnda ni býlo strüje ni televiziję, ne rãdija, mi smo se zãdačę mōrale pĩsat pr petrolęjke, lâmpe, mãma je, mãma je pr, pr petrolęjke plęa, a mę smo se pĩsale zãdače...

Ja.. i u usprkos tomu býle smo i dōbrę učenice, kilomętar i pu smo mōrale hōdet, po dyži, po snęgę, ãnda ni býo ambręļę, ãnda ni býo cerãde, mi smo mōrale se dęt jęno stãro sũkno na gvãvo i mōrale smo pęt.

Tãkov je bý žĩvot, ãļę smo jęmęle vãvęk gũmenę čĩzme, tu nan je mãma òbavezno kepĩa, i vũnene čãrape, ãnda so žęne jãku plęle vũnene čãrape, nę znan òtkot so òņę dobãvljale tu vũno jer te ni býo òvac, ale sãka hiša je jęmęa težãka v gōre i mi dyca, čãrape dębęļę, vũnene, tōplę, tãko da smo býuę va tōplęn..

Ja, va škȁle smo jemȁle.. pȁle od pȁtega rȁzreda dȁlje škȁlsko kȁhino, tȁ smo dobȁle jȁdan napȁtak, mlȁjko ili kakao, namȁzan krȁh z marmelȁdo ili šnȁta salȁme ili sȁra, i tȁko, i pȁle smo šlȁ dȁmu.

Jȁst i sȁstra smo uȁcitelje i mlȁjko nosȁle, jer mi smo jemȁle krȁve, dvȁj lȁtre, kȁnto... i onda sȁstra, ona je od mȁene stȁrja dȁšȁt mȁnȁte, jȁst sȁn jo morȁ poslȁšat, ȁnda sȁn te do korȁta morȁ nȁšȁt nȁjo tȁško još, i mlȁjko i mȁjo tȁško, a dȁbru sȁn je pole kȁje pot.

Je, tȁko, ĩnaȁe, Źivot je bȁ tȁzak, dȁjat sȁ je mȁrao jȁku, se lȁde so jemȁle krȁve, se lȁdi so jemȁle prȁsȁe, kokȁše, tȁ so Źivat, so poljoprȁvredno.. ko poljoprȁvredno zȁdrugu i sijȁle, i krȁmpȁr sadȁle, i lȁpe salȁte, mȁhune, sȁga smo jemȁle pȁne vrȁte, kaj dȁnas rȁjtko dȁ veȁ jȁma ter se mȁreš kȁpet tȁ dȁnas, naŹalost, veȁ smo stȁrje, pa nȁda se veȁ ne dȁjat.

Ja, i tȁko lȁpu je bȁo, jȁst sȁn bȁa do dvȁjset i pȁt lȁt te va Ārnen Ŭge, pȁle smo prȁšle jȁst i mȁŹ va Bȁško, na ȁtok Krȁk, tȁn sȁn se uspȁja zapȁslit uz mȁŹa i neke ĩspite kȁje san mȁra dat za pȁšto, na pȁšte, ĩsto ni bȁuo vȁhku, byȁe smo pȁdstanare, sezȁne so bȁle tȁške, ni bȁuo dȁnas ko na pȁšte, da sȁmo prtȁšȁeš, da ȁnda je bȁua indȁktorska centrȁla, dvȁj kabȁne, a kad se pȁšo va pȁšto, tu je bȁua, koda grȁ nȁjveȁi sprȁvod, tȁlako je lȁdi ĉȁkao, turȁstof za vȁn, ȁnda se preko Rȁke so šle, ĩnozemne, ove rȁzgovore, tuzȁmstvo je bȁuo jȁku pȁno, tu je bȁua bȁvša Jugoslȁvija, tu je bȁuo strȁšno, strahȁvito puno pȁsva, jest sȁn rȁkva, kȁku se bo tu zdrȁo, sezȁna je bȁua jȁku tȁška.

I tȁko, ȁnda smo se poĉnȁle lȁpu hȁšo dȁjat, i naprȁvele smo sȁ i hȁšo, jȁnega sȁna smo jemȁle, ale evo prȁšvo je do te tȁške situȁcije da se veȁ ni mȁguo ni va brȁke zdrȁat i je sȁn se rȁstat mȁrala.

I mȁj sȁn je završȁ ĩsto ptt, Źn je, ĩstu za pȁšto, tehniȁr rȁcimo, pȁštanske, mȁgo je pȁjt i na fakultȁt, ale je on rȁko da nȁȁe on gȁbet, ȁvaj, vrȁjme na fakultȁte jer je ȁn pȁšo z vȁjski i valje je dȁbiȁ rȁdno mȁsto, ni bȁuo tu ko dȁnas, kȁd jemȁjo dȁca evo, zȁvršȁte škȁle pa nȁmaš se ki zapȁslit, i ȁn je dȁjo na pȁšte.

Jȁst sȁn pȁšla k mȁje mȁme sȁn i bȁš me je drȁgo da sȁn, i evo, sȁnak, jȁst sȁn te tȁ veȁ trȁdeset i trȁ gȁdine bo sȁdȁ, evo za kȁje dȁn.

Spì dõma, jèst nè znan kədə so te gòdine prõšle, jèman mžža z kòjen žìven dvàdeset i pět lèt, eto, pa tu je vàljda najèpše, kòku te bę rëkua, dïo živžta.

Jer sę si gãzda sãm, jèst i žn se jãku lèpu rezamîmo, džbar, sãke jemãmo svõju pęnzijo, lèpšega nan nę ni trèba, sãmo zdrãvje..

Eto, sîn je va Bãške, jèman i ùnuka, več grę va šęste rãzred, isto je dõbar ùčenik, jèman dõbro nevęsto, õni so mřva dręl, ne prìdejo tako čęsto, ale mřva prìk smo se isto čũle, sãke dãn se čũjemo.

I tãko, i tũ je žìvot.

Imate i lijepi hobi, koji ste mi jučer pokazali?

Ja, štìkan, štìkaj, tu je štìkanje, ja, i hëklat znãn, ale hëhlanje me baš jãku ne interesìra, vãvek me je privlãči ta ràt, ta bęčki vęs, tu me je jãku lèpu, i tu te bon pòle još pokãza jen stõlnak kaj sãn se naprãvia, isto da vìdeš, i s tin se jest zabãven, tu je lepũ, nègręn nèkan, mõran se čũvat jer nìsan zdrãva, jer mõran bët va gõrķen.

Mrzlìna me škòdi, jèst be švã va cřkvo, rãda, ale nęsmen po zìme sãda pęjt.

I tãko, eto, sãdã bo jũtre nan bo ta zbõr, pa pũden jëno mřveco poglëdat.

I rëci još kãj te interesìra?

Drugi dio

Dok sãn, dok smo bële dëca, smo bële jakuu, misen se skëp smo se držãle...

Čuvãle smo krãve, igrãle smo se sãkako, i z lõpto, i hãrtale, i z lışnekame, i pobìralę lëišneke i smo šle krãst tũde mr..., tũde mırne, zgora Jũlkę na zęlìne smo se šle spũknet, tãko so bële dëbele da smo ih jëdva spũknele i ònda smo si ih òprale i jìle, rëpo, krũmpęr smo se pëkle kãd smo šle na nìvo se zët, pa smo se pëkle va vëlikęn žrjãvke...

Ovìle smo ràke po jãrke, ovìle smo žãbe, ovìle smo frile so bële ànda, frìle so..., sãdã ih več ni, tih frìlakov męjhenęh jer so ih se pãstrve pojìle.

Ale jèmpot smo šle, jeno prìliko òvit žãbe, tãko več se je spũšto mrãk, a mãlo je i kışęca pãda i bõme rečen: „Bo ih, sãdã bõdo one na ta dãš prëšle vën“

Jëst sən švua va un Jelenčov jârak, a one so nanëšle puno jâjac i jëst sən tâko nêkako pògrešno stâ, pa sən pa dote va ta jâjca žâbja, ale dõbrõ, tu je se bëuo tâko, vâvëk smo naovîlë, ìspod sto komâda nîsmo prëšle dâmu...

Pûhe smo ovîlë i jëst sən ih ovîa, jëmëlë smo tûvce, i va dûple...

Zaz sen smo se bâvelë, mi smo dëca znâle se dëjat.

Krâve smo dojîlë, prascë smo hrânële, kokûšë, màma me je vâdëa, od mëjhenëga, dvanajst lët sən jëmëa, koku se rêzancë dëjajo, koku, anda ni bëuo mašinëce da ih buš restëgneu lëpu pa boš ih na mašîneço zrëza, ànda se mòro sam zaz faljâfcame tu rêzvâljat, pa ih lëpu fîno rêzat, „ne nîse dõbrõ zrëza, mòraš još finîje“ ...

Čak sən se bëa i prîst te mrva z nôžan, ja, vâvëk se pòzna.

Krûh pëč, i dânas ga pëčân.

Se smo dëjale njõki nas je vâdëa, kòku se knîdle dëjajo, kòku se njõkičë mëjhenë dëjajo

Mi smo se mòrale znât, hîša se je rîba, anda ni bëo tepisoônof, ne parkëtof, ne neč, so bëlë pòdi al' so mòrale bët čistë da so se vîdële, a ter znâš koku je bëuo ki je bëuo buâgõ i se, jëne cîpele se mòro jëmët smo kâd se šo v štâlo, ànda v drûgo se se mòro preôbut.

Mòra je bët i čistôča, i za mlëiko i za se kâd se je davâo pole na mlëkârno, jâku së je morao pâzet.

Vòdë ni bëuo va hîše, mi te va Vëlake Vòdë nîsmo jëmëlë vòdë, ale smo jëmiëlë blîze vòdo, al' je trëbao pejt pu njo.

To ste onda iz bunara?

Ne, têkva je van z ìzvora lëpa, ìzvorna, jâku lëpu.

I eto, hîša se j' i prôda sâda ta va Vëlake Vòdë, màmena, misen, još je ònda màma bëa žîva maja, pa smo prodâle i dobîle smo za njo da smo dële na tu našo hîšo krõf.

Da...

Eto, nise mògo za uno stâro dõbit, a kâj će të, mòraš održâvat, mòra se kòsit i së, a nîmaš nič, ne žîveš tân.

I tako, borèle smo se sàkako...

I sàda se da se sàmi, i lej bèlele smo sàmi, mž je se pobèle, i fàrbo, još je i Bôžice tan susède šo pofàrbat to stolàrijo, reče Bôžica: „Bòn te jèst“, baš vâne gòdina mìlosrða, rèčen: „Pjde Dòlfič“.

Ke ni lèpu kəd mòreš, Boge zahvåle kəd mùreš.

Da...

Ipak jèmaš osandèset lèt sàda brzu, pa napràve žènske, da se ona sàma ne muče kəd joj mùž ne zna, ja.

I tåko, eto, ze sèn se čòvek mòraš, ako češ da je čisto moraš čistèt, mòraš pèglat, mòraš ràd jèmaš tåko, rada štírkan, rada se pèglan i takove stvåri.

Eto, kùhat treba sakè dån redovìto i se mora štìmat...

Evo i va Dèlnice se mora skòčet, te nèmamo neka ìzbor grèmo tja vaa... ko i se, ja, i k dòktore mòramo redovìto ič na kontròlo, i tåko...

Prije je možda bilo i više toga tu, u blizini, banka i kaj je još bilo?

Ja, tu je bea bånka, bome i bånka i pžšta je nòrmalno funkcionìra, ni dvi vùre dèja na dån ko da sàda i tu pojùžne, od pu dve do, do pø štìre, ja, bånka je bèa, dučånè so bèlè dvà, bèrtije so bèlè, pùno je beo lèdi, lèdi sò jåku vmrle stårje, sàda smo ìsto se stårje oståle, a mlådost je pròšva vèn, hìše so se naredìlè, du je pròšo va gråd se ni vèrne, rèitko du.

Raçùnaj kùlako je tih lèdi mvadèh vèni kàda bè se tu vèneo, kùlako nas bè te bèò, smo te od Våzme da pridejo se, ja, i tåko..

Bilo je više posla prije i tako?

Bèò je, lèdi so se bavele z poljoprìvredo, z Rèke so se hodìlè i sàdit sån i se, sàda se več ne, ter vèdeš rèitko du i ako prìde va hìšo da se... da jèma vrt da se grè po salåtò i tåko, da jèma svåje da se ne nùsi, ale jåku mao, tûžno i žålosno, ja.

Prije je bilo sve drugačije...

Ja, prèk je bev drugačijè žìvot, žìvo je bèò, žène so sèle na klùpo, jèst se sjèčan pa so zapopìvale, jo, pa mi smo kəd sån jèst bèa devòjčeca pa sån røkva: „Bòže moj dråge, alè je lèpu ten žènskan, tako dèjajo i tako so vesèle“, a dånas, jèst tè rèčen koje pøt Fìlipè susède: „Hòde, daj čåmo se, čåmo zapopèvat“, „Jo, pa po

du reko da smo pijane“, a ke mōramo bet pijane da popêvamo, ja vîdeš, zamrva je pjësma.

Evo, Cvêtke vaš, Dòlfič, oni so vâvek pjëvale.

Đurđa je rëkva učiteljica kəd je prëšva: „Kàko ti dečki, reče, popêvajo lëpu. Ke bošte i sutra?“ „Bōmo“.

Pa smo ànde stâlë pod nijen òknan pa smo zapopêvale „Mjesečina divno sjala na nebu“, joj reče, sàmo so se òkna otpîra, reče, jàku je bëo lëpu.

Ja, Pesnike so bëlë od vâvek.

Da.

Jëst se čak sjëčan Pesnikof od pët gòdina, jaku, sən jemëa pët lët, nîsmo bëlë v une hîše, nego te je bëa stàra hîša, jena ànde, ke se sjëčaš mōžda ki je biv Stîpe Vùković va Vëlakë Vòde?

A da, da nešto, da.

A zgōra na šofitë smo se mi rodëlë, znàn da sən jemëa pët lët kəd je Lùba ? tan na jën krâj je jemëa, màma je màja i tàta so jëmële jëno sòbo te.

Da so prëšle Pesnike, a nas je tëta Lùba ogradìa zaz stòlicame, mènë i sëstro, a oni so žëkalë zaz pàlecame, a nas je beo jàku stràh, tu me je jaku ostào, va ovaj, va pàmčenjë.

Ja, i tu me je drâgo da sən se vrnëa dàm, k màme da je se tu tàko muj žìvot krëne neken drüğën pùtan, tu koda te je stvârno neka nit sudbìne pa grëš po tën, ja.

Evo i màma je pole prëšva pole s'n k nàn, te je bea dvàjset lët z name i lëpu je vmrva na krëvete, bëlë smo pr ne, tàta je vmr'ù sən prëšva isto sən bëa pâr dân i tàko da me ni tu neč žòv jer so mōrale vmrt, čòvek mora vmrt pogòtovo màma je jemëa devedesdëvet lët.

Da, to su godine...

Tàta je bën još mvâd, on je još je još mōgo žìvet.

Ale bōlest ne pîta, sinak, bōlest ne pîta, kəd prìde tu mōraš pëjt.

I tàko, vîdeš.

Sosëde so dōbri, zaz sëmë smo dōbri, se so z name dōbri, ale nëgdu negre jàku k nëkrome.

Da.

Čuj, jer se smo starèji i jèdva čekaš da jeno mřva lej tåko na kåuče lèžeš, da se odmõriš.

E, såke jëma neke svõj drüğë nåčin, jëst jũžnan o pũdan, rëçe, une rëçe o jëst sån od pu dvånajst mi pojũžnamo, mi da o tri.

Kõku je pøle tu?

Ànda ne znåš nìgdar ni kõku boš pršo kõmi, a da ne prekîdaš va nèčen, ajde, telefũne so pa zazõveš, ke ste sløbodni, ke se møre prît, al tu so rëtkë çåse.

Evo, bàka je bèa neķë dån tvåja.

Rečen: „Bèrta, pa te smo dva koråka“, „Jo mèni kåd nìman kåda, i kũhaj, i tu i ùno“

I ànda i ona več nëma, več je i ona va gødinah nèķeh, pa če mrvëco možda råda i počìnet, i tu te je tåko, dån za dånom grë.

Sve u svëmu, neka nan da Bõg još da smo zdråve pa da još mrvëco žìvemo, pa kåj čåmo, ako smo i ståri.

Prije je sve bilo društvenije, ni bilo ni telefona, ni ničega.

Ja, televîzije so jåku odbìle, misin, uno kd je beo pr nas, uno, un ledolòm.

Da, da.

Kåd je Gõrski kõtår tako strådo, ànda, une dåne kåd nìsmo jemële struje smo bèle jedno k drüğemu smëran, rëčen: „Lej koku je lëpu“.

Još na rådijo sån se zna jåvëť i rëčen ovaj „Kako ste vi, kako ste, dal imate struju?“

„Pa døbili smo...“ rečen „...sada, pët dåna smo bili“.

„Pa kako ste...“ reče „...bili bez struje tako dugo?“

Lëpu.

Evo, va bolnico sån přšva me pråša døkter, ja, rëçe: „pa te jemåmo jeno Črnoũgarko, pa kõku ste...“ reče „...vi prõšle tu tëško zìmo, ta lëdolom, kokõve so vaše hìše, kõku je tu gråđeno?“ me je pråšo døkter.

Jëst sən se nasmëa, rečen: „dòktor, drêge, mi smo se tàku lëpu drùžile, ni nas bëo briga koja je sêrija, nę kàj, ne za televîzijo, drf jemâmo, gòrku nan je, jest jemâmo, kaj čamo, vodo smo jemële, a kàj nan je drùgo trëbao“.

Rëše se se da nise čev ni telefzna ni nëčesa i baš je beo dëbru.

Je.

Rečen, evo.

I se se tu prebrôdi, sìnak, šta ćeš, a gòdine grëdo.

Jëst je nemoren zamislet da jest jëman te godine, sedandeset i dvi.

Da...

Evo, a trideset i tri lëta sàda bo kaj sən te.

Rečen: „kada so prošva ta lëta“, stvarno, jaku ovaj brzu so prošva...

Zatu rečen: „kad je čövek mlad, ànda mòraš, tu mladost iskoristę, iskoriste jo za učit, bode dobra, daj se na vrëime, ispite i se, ale iskoristę jo i osobno, jer prolazi tako brzo da boš rëkva, i za neke stvari te bo i žov“

Da.

Ję, tu je tàko, čuj, ja, ali sâmo se trùde da lëpu boš nëšto, pa ònda, a jëst mîslen da bo ta situâcija se drugâčije mrvëco tu okrîneo va ti naše države, jer mlâdost ako nan prôjde, ànda smo, pröpale bëmò.

A isto mîslen, da ti mvâdi kaj so prôšle i naše dòktore kàj so prôšle i tülake sęstre medicînske i se, tu nân se po nâših bõlnicah fâli jer so lîste čekanja još dülje.

Da.

Ale isto mîslen da nëbon òvaj fula ako rëčen da možda sedandëset pòsto jęh mîsle, zâkaj smo šle, i bõdo se vrñele boš vîdeja jer se bodo otpřva radna męsta, a na svâje grùde je lëpše živët ko na lëcke, tan se vâvëk tûdi.

Da.

Jëst znân da smo mi v Èvropske Ûnije i tu se i da se tu męša, ale je tēšku pròjt, ja. Najlëpše je käd zavřšęš svâjo škło, svuj fakultët, da po svaje profësiję dobiješ lëpu pòso i da se osnõvaš obìtel'j, ne znân kòku se tu mîsle, obìtelji treba jëmet, ke ne?

Sàda jëmaš kòlako lët?

Dvadeset.

Dòbru, ti se još mvàda, ali rècimo do trìdeset lèt, od trideset lèt več be mòra jèmët svajo obìtelj.

Da, da.

I da jèmaš svajo famìlijo ako češ, svaje dète i se jer du bo vas glèdo ako nèbošte dèci jèmèle.

Le, još so dèca pa se nemore glèdat, ja.

Tàko, tu je mřvèco rìzično pr nas.

Da, prijè su se i kuće gradile i tako.

Sò, a du će?

Sada su samoo, da.

Sàda se glèda pròdat, lej kùlako da ih je za pròdat, jèšt ne znàn koje so va Crnèn Lùge za pròdat.

Evo, i prèšo bo du drùge i, ko zna òtkot, i tàko, mòžda bo prèšo Črne Ug naš da nebo jènèga Črnoùgara, du tu zna, koje lèdi se bòdo naselìle, pa da!

Treba čuvat dok je.

Trèba čúvat, trèba čúvat ja.

Ja, ale, lèpu je čúvat, mi smo penzionèrè pa nan ni, ki got smo nan je lèpu, ale un du dèja pa ti mòraš putòvat jaku dùgo, recimo pa dok se nazaj vřnèš, a jèmaš famìlijo pa tu je ùbitačno.

Ja.

Da.

Jèšt sən isto dèja, rečen, i tèšku je beo, ni beo vàhku jer smo bèlè pòdstanarè, a žìvelè smo pr dva stàra so bèlè, mžš i žèna, oni so bèlè bez dèci, nen so šva dèca na žìvce.

Moj Prèdrag, on, ni smeų zaz stòlico jâčje, rečen: „Pâzè koku stòlico dèvaš, polâhke“, ona je valje odskočìa, gazdarìca, stàra, a jèšt sən se dèja, čistèa, pra sè, sè va hìše koda je màje, ja, još so tle oni mène pestèt, oni so rèkle: „Ako ćete nas doglèdat, mi van be pèstìle našo hìšo“, tu je vila na mžrje, a ne sən rekva:

„Jěst jěman svaje ròditelje, jěst ne znân kàj bo z něme i du ih bo glědo, a za hĩšo jěst nebe, mi se bomo hišo naprâvele“, i tãko smo.

Kol'ko je to onda trajalo, gradnja i tako?

Pa, hĩšo smo dējale štěre lěta, nakon četiri lěta smo se preselile nôtar, ja.

Ònda je trěbao se, ònda me je màma da gòtov nôvac i rekya: „Sa se pej kěpět najlěpšo sobo“ i moj sin je šo z mano Predrag, već je šo on, već je skoro jěmę a jeno trĩnajst lět.

Ànda smo šle zabrat v Rěko.

Ànda smo glědale sòbe, rečen: „Evo tu bõmo zěle“, ànda sãn se kepěa još lěpe těpihe va sòbo, dva zaz strãni, onaj jědan, lěp luster, lâmpe jednãke, jãku me je běo lěpu.

I reče Prědrag: „Kòku bomo sa tu nosile“.

On je zěv ta těpih preko ràmi i nôse ga je dõle na Žãbeco...

Ajoj!

A jěst tu se drũgo, a nãmještaj so prpelãle.

Eto, pa se polãhken smo, kredite so běle, jěst sãn zēja jen kredit, mžš je zev drũge pa se je napũneo.

Čuj, vãvek sãn tãko se rãda kepěa kàj se tiče sũda i tĩga, tu sãn jěst se već prěk jeměa, jěst sãn tu rãda se kepěa.

I evo, žĩvot je bõrba, i kad mao pomĩslěš i premĩslěš, vĩdeš da od žĩvõta čõvjek, da je tu smo jena věluka mùka, da so lědi zlõbni, da so lědi za nôvac, materijalĩstę, něče te pòmõč ne kad jěma něbe te dav, mĩšen takõve so lědi, a něbe směle bět takõve.

Da.

Jěst sãn vãvek za tu, ako mžreš pòmõč pomõze pa bilo š čen, eto, da.

A dãnã ni tęga, dãnã se se prezĩrje, joj kòku sę se oblĩkof, kòku, kòku jěmaš, kòku, gõspa i takõve stvãri, mĩšen, te je jãku prĩmitivnęh žęn stãrjęh, kad mrvęco prosũdeš, one te sũdeo, něsmęš se počěšlat, něsmęš se pofãrbat, něsmęš se mrva ni nõfti namãzat, a jěst sę da tu još vãvek.

Jěst sãn stãrja već, ale va sřce sãn jěst mlãda.

Tako treba.

Da, va s̄rce san j̄est mvàda, j̄est da je s̄ada te harmônika i da počne sv̄irat mi be šle valje tâncat, j̄est jaku vòlin tâncat i zapopêvat i eto.

J̄est i moj Dòlfič sako tòlako zapopêvamo, „Daj Dòlfič čãmo“

Lijepo, da.

I ònda, da, reče: „Lej kòku smo lepu zapopêvale“, i tãko.

Prije su se još i te zabave održavale tako i kaj je še bilo?

Joooj, prêk, prêk smo i škȳla je davà isto lèpe ìgrokaze, pjèvale smo.

Več ko žèna kàj s̄an, prêk još ko san pròšva va Bãško s̄an pjèva mìkrafon, a mìkrafon je baš je ònda beo, Tònčica Šâfarova, maja pajdašica i rođàkinja smo prvo nâgrado dobile.

Joj mènì ale so nan plúskale te stárje žènske, se j̄ tu stào va dôme, a dôm je be tako pùn, znaš kòku je ànda beo.

Da, da.

Nôjte još, nôjte još jèmpot, ja.

I tãko, je beo je prìredbe so se vãvek davãle, prèšle so čak z Rãvne Gôri prìredbo dãvat.

Òmladina je pole preùzea istu tu je beo jaku lèpu so bèlè zãbave i se, a lè s̄ada, ta dôm naš, jãdan.

Dok spi nèbodo Pesnìke nebo nêč.

Da.

Ja, i tãko v̄ideš.

Sve manje ljudi...

Lèdi je jaku mâo, evo mi smo bãš va ti òne ter je i bãka va, tu ni ùdruga, tu je sãmopomoč pri sm̄rte, mi smo bèlè tu do vãne, s̄ada je te ova va Mâlen S̄le Dãrko Ljùbiceñ, jer nèmore, Dòlfič je šèšnajst lèt hode, čuj, tu trèba obãjt kãd čòvek v̄mre.

Pa evo i tu je j̄ena lèpa stvãr, ipak je tri tisuće i pu se s̄ada dobije, a hòde ih zèt ako ih nìmaš, a nìma sãgdu.

Ja, evo i tu je, po Črnen Ūge se lèpu tu pobêre, pa se da lèdin i tu je isto jèno ovo, pa evo Vlätka nan prhâje po tih stârjeh ovaj, po kùčah zaz strâne sòcijalne slùžbe, jaku ùslužna, prnese lèdin se kâj jin trèba, kaj naročjjo, do ljèkova do mësä, ko ti, z mesnìce, neke stvâre ako se nemore kèpët prnese lèdin, mòrajo tu nekaj pvätet, mi još nìsmo va tin dodúše, ale je tu jaku lèpu käd se jèmaš na koga oslönit.

Da.

Dòktořeça nan hždi, dvàpot na sèdmico jemâmo jaku dòbar tím sêstro i dòktořeça je prèdivna òsoba i sêstra isto, nèmamo se kaj žàlit, čak te nan krř zêmejo pa nan nälaze prnêsejo za dva dâna, nemoraš pèjt va Dèlnice.

Da.

A i va Dèlnicah so dòktoře, jest grèn čèsto put na ùltrazvuk i k zubâre sn hodêa, za ôči i tu se, tu so prèdivne òsobe, te dòktořece i te sêstre.

Evo dânas me je zvâ baš sêstra z òčnega da priden v tôrak na kontrôlo.

Rečen: „Sêstra pa ke vi na me mîslêšte mèssto da jest mîslen“.

„Ma da vidim da ste za kontrolu pa dođite“.

Lijepo, lijepo.

Pa dòbru rečen: „Fâla van l'jepa“, i tako o jène vûre me je naročia.

Mîsen, se jemâmo prilično dòbru, samo nas je mâlo i stâri smo več, eto ti.

Kako ste onda prije doktoře i to, ni baš bilo?

Prêk smo mòrale v Dèlnice pejt, v uno stâro ambulânto ki je bêa, zgòra so bèle dòktoře.

A čuj, du ni mògo pèjt ko ga je jaku bolêo se je zvâ hitna je prêšua, ja.

Jèst kad san šua sîna ròdit, zabolêo me je o pu nòči do vùtra je bolêo, prêšva je bâbeça Đurđa pokòjna i røkva je: „Ja neznan...“ rèce, „...mislin da čete imat dvojke ili će bit to jedno veliko djete“.

Jèst rečen: „Pa kâj čamo ònda“, reče: „Ja bun sâda zvala hitnu pa neka te otpelja va rodilište“, jer još je na Šušâku bèo ròdilište.

I tâko se je Prèdrag ròdi o žsan vùr navèčer, u taj drùgi dân.

Pêt kèl je jème, ònda je bev na òdjele najtêžje dète pa so ga se màme hodile glêdat.

Ale ni bèo nego aùtobus ta Prêzid je voze Rijeka, ànda je màma prëšva pu me, mžš ni mògo ač je jëmëv te dëjo i sëstra je prëšva v Rêko zaz Râba, màja ta blizânka ii zêa je tàksi zdòva i prëšle so z tàksijan pu me gòre i dùle smo prëšle na Žâbëco, màma je prnësva mlëjko domâče i kamìlice kùhane i bòčëco i dùdo, ako bu jùkov da mu dâmo po pùte.

I tàko sãn ga prnësva z aùtobusa dâmu.

Ajo.

Tu ni beo ko dãnna, da sîdeš va svuj àuto pa grëš, da je mžš pr tebe prisutan na porodë i tu, tu je se biv bauk anda v uno vrime, ja.

I tàko, vîdëš žìvot je pròšo, nèmòremo, nèmòremo večvřnet nazaj ne gòdine, ne nëč, sa mžremo smo zahvâlet Bòge da smo sake dãn se stânemo i da rečemo. „Fâla ti da smo žìve“.

Eto, tàko, kaj drùgo.

Tako, mîsen da sãn te fãnj povîda a?

Pa jeste.

Ako te još kaj interesìra prâšaj.

Pa, evo, mislim da je u redu, hvala vam što ste sudjelovali.

E dòbro, hvâla i tebi.

Pa bõš vîdëa kâj te bo profesòrica rëkva.

10. Sažetak i ključne riječi

Sažetak

U radu se opisuje pripadnost mjesnoga govora Crnoga Luga u Gorskome kotaru kajkavskome narječju i goranskome dijalektu zahvaljujući utvrđenim jezičnim činjenicama najvišega razlikovnog ranga i jezičnim činjenicama nižega razlikovnoga ranga. Rad je istraživačkoga tipa, a zaključci se temelje na transkripciji snimljenoga ogleđa govora na području Crnoga Luga u proljeće 2017. Uz kratak opis svake jezične činjenice donose se primjeri koji potvrđuju postojanje određene jezične značajke u govoru.

Ključne riječi: Crni Lug, Gorski kotar, kajkavsko narječje, goranski dijalekt, alijeteti, alteriteti

Summary

The paper describes the affiliation of the local speech of the Crni Lug in Gorski Kotar to the Kajkavian dialect and the Goran³ dialect thanks to the established linguistic facts of the highest distinct rank and the linguistic fact of the lower distinct rank. The work is research type, and the conclusions are based on the transcription of the recorded speech representation in the Crni Lug area in spring of 2017. With a brief description on each linguistic fact, there are examples that confirm the existence of a certain linguistic feature in speech.

³ „Goran“ adj. – od „goranski“ *prid.* koji se odnosi na Gorski kotar i Gorane.

11. Naslov i ključne riječi (na engleskome jeziku)

Title: Determining the affinity of the Crni Lug speech to Kajkavian dialect and Goran dialect

Keywords: Crni Lug, Gorski kotar, Kajkavian dialect, Goran dialect, linguistic facts